3. Panel
Su ve Uluslararası Boyutu

Taner Yüzgeç - ***Oturum Başkanı***
Yaşar Yakış - ***TBMM Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Başkanı***
Özden Bilen - ***DSİ Eski Genel Müdürü***
Em. Prof. Dr. Ünal Öziş - ***Dokuz Eylül Üniversitesi***
Prof. Dr. Hasan Zuhuri Sarıkaya - ***Çevre ve Orman Bakanlığı***
Dr. Erol Saner - ***Avrupa Birliği Genel Sekreterliği***

Oturum Başkanı - Son oturumumuzda: "Su ve Uluslararası Boyutu." Bugüne kadar suyla ilgili en kritik ve popüler tartışmalardan birisi. Bunu çok değerli panelistlerle tartışacağız ve birinci derecede bu politikaları yürüten kişilerle tartışacağız. TBMM Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Başkanı Sayın Yaşar Yakış, 58. Hükümetin de Dışişleri Bakanıydı. Prof. Dr. Sayın Ünal Öziş, DSİ Eski Genel Müdürü Sayın Özden Bilen, Çevre ve Orman Bakanlığı'ndan Prof. Dr. Hasan Sarıkaya, Avrupa Birliği Genel Sekreterliği'nden Dr. Erol Saner.

Değerli konuklar; panelimize geçmeden önce, ben kısaca, aslında hepinizin çok iyi tanıdığı, ama sadece hafızaları tazelemek amacıyla kısaca panelistlerimizi tanıtmak, özgeçmişlerini sizlere aktarmak istiyorum.

Sayın Yakış 1938 yılında Akçakoca'da doğdu. Haziran 1962'de Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden mezun oldu. Ekim 1962'de Dışişleri Bakanlığına geçti. 67-72 yılları arasında Belçika Anvers Başkonsolosluğu'nda, Nijerya Büyükelçiliği'nde ve Dışişleri Bakanlığı merkez teşkilatında çeşitli görevlerde çalıştı. 74'te Roma'da NATO Savunma Kolejinde kursiyer olan Sayın Yakış, 75 yılında ise Brüksel'de Türkiye'nin NATO Daimi Temsilciliğinde Müsteşarlık görevinde bulundu. 78'de Dışişleri Bakanlığı Personel Dairesi Başkanlığı yaptı. 1980 yılında Şam Büyükelçiliğine Müsteşar olarak atanan Yakış, 1984 yılında Dışişleri Bakanlığı NATO Daire Başkanlığı görevini üstlendi. 1985'te Türkiye Cumhurbaşkanlığı'na İslam Konferansı Örgütü Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komite Başkanlığı görevinde Sekreterya hizmeti sunmak üzere Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde kurulan İSEDAK Koordinasyon Bürosunun Başkanlığını yaptı. Sayın Yaşar Yakış'ı 1988'de Riyad Büyükelçisi, 92'de Dışişleri Bakanlığı Ekonomik İşlerden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı, 1995'te Kahire Büyükelçisi olarak gördük. 1998'de Birleşmiş Milletler Viyana Ofisi ve Viyana'daki uluslararası kuruluşlar nezdinde Türkiye Daimi Temsilciliği görevini üstlenen Sayın Yakış, 2000 yılında Dışişleri Bakanlığında müşavir olarak çalıştı. 2001 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi Kurucular Kurulu üyesi olan Sayın Yakış, bu dönem Partinin, Dış İlişkilerden Sorumlu Genel Başkan Yardımcılığı görevini üstlendi. 2002 yılında yapılan seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisinden Düzce Milletvekili seçilen Sayın Yakış, 58. Hükümette Dışişleri Bakanı oldu. 2003 yılından bu yana ise Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Başkanlığı görevini sürdürmektedir.

Prof. Dr. Ünal Öziş: 1934'te İstanbul'da doğdu. 1951'de Galatasaray Lisesi'ni bitirdikten sonra Münih Teknik Yüksekokulu İnşaat Mühendisliği Fakültesinden 1957'de inşaat yüksek mühendisi olarak mezun olmuş. 1961'de aynı kurumdan doktor mühendis unvanını almıştır. 1957-1970 süresinde DSİ Etüt Plan Dairesi dahil olmak üzere çeşitli Türk, Alman, İsviçre, ABD ve özel kamu kuruluşlarında inşaat mühendisliğinin pek çok konusunda, özellikle planlama ve proje alanlarında mühendis ve müşavir olarak çalışmış. Bu arada 1961-1963 süresinde askerlik görevini istihkâm okulunda öğretmen olarak yapmıştır. 1970'te Ege Üniversitesinin akademik kadrosuna katılmış, aynı yıl hidrolik ve su kuvvetleri konusunda doçent, 76'da hidroloji ve su kaynakları alanında profesör unvanını almış; Ege Üniversitesi Senatosu üyeliği, İnşaat Mühendisliği Bölümü Başkanlığı, çeşitli yönetim kurulu üyelikleri gibi idari görevlerde bulunmuştur. 1982'de yeni kurulan Dokuz Eylül Üniversitesine bağlanan İnşaat Mühendisliği Bölümünde uzun süre Hidrolik Ana Bilim Dalı Başkanı olarak görev yapan Sayın Öziş, 2001'de emekli olmuştur. Sayın Öziş'in tarihi ve çağdaş su yapıları, su kuvveti, hidroloji, karst su kaynakları konularında yoğunlaşan Türkçe, İngilizce, Almanca, Fransızca yazılmış 350'den fazla yayını bulunmaktadır.

Özden Bilen: İstanbul Teknik Üniversitesinden 1963 yılında mezun olan Sayın Özden Bilen, aynı yıl Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğünde çalışmaya başladı. Sırasıyla Proje İnşaat, Etüt Plan Daire Başkanlığı ve Genel Müdürlük Yardımcılığı görevlerinde bulunduktan sonra 8 Aralık 1993'te DSİ Genel Müdürlüğüne atanmış ve 1995 yılında kendi isteğiyle 32 yıl her kademesinde görev yaptığı kurumdan emekli olmuştur. Bu süreç içerisinde diğer hizmetleri yanında, 80-92 yılları arasında Fırat ve Dicle sularının kullanımına ilişkin olmak üzere Suriye ve Irak arasında oluşturulan ortak teknik komitede Türk Heyeti Başkanı ve Üyesi olarak uzun yıllar görev yapmıştır. Emekliliğini takiben Birleşmiş Milletler Uluslararası Gıda ve Tarım Teşkilatında Danışman olarak çalışan Özden Bilen, Malezya Hükümeti için Teknik İşbirliği Programı çerçevesinde FAO'nun Su Politikaları Danışmanı olarak su politikaları üzerine öneriler, İran Hükümeti için ise FAO Heyeti Misyon Lideri olarak teknik işbirliği programı çerçevesinde sulama alt sektörünün gözden geçirilmesi başlıklı bir rapor hazırlamıştır. Sayın Bilen, 97-98 yıllarında Hacettepe Üniversitesi Stratejik Değerlendirme, Uygulama ve Araştırma Merkezinde lisansüstü hidropolitik dersi vermiştir. Ortadoğu su sorunlarının çeşitli boyutlarının değerlendirildiği TESAV Vakfı tarafından yayınlanan "Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye" başlıklı kitabı yurtiçi ve yurtdışında geniş ilgi görmüş, İngilizce baskı da yapmıştır. Ayrıca Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi tarafından 2003 yılında "Çevre Emperyalizmi ve Ilısu Barajı Örneği" başlıklı kitabı yayınlanmıştır. Halen su kaynakları yönetimine ilişkin kitap çalışmalarına devam etmektedir.

Prof. Dr. Hasan Zuhuri Sarıkaya: 1945 yılında doğan Sayın Sarıkaya, ilk ve ortaöğrenimini Çankırı'da tamamladıktan sonra girdiği İTÜ İnşaat Fakültesini 1969 yılında bitirmiş ve aynı yıl fakültede asistan olarak çalışmaya başlamıştır. Sayın Sarıkaya, 1971-1972 yıllarında Hollanda'nın Delft Kentinde devam ettiği programı tamam-

layarak çevre mühendisi unvanını almış. 1974-1975 yıllarında Delft Üniversitesinde doktora sonrası çalışmalarda bulunan Sayın Sarıkaya, 1981-1990 yılları arasında Suudi Arabistan Cidde Kral Abdülaziz Üniversitesinde çevre mühendisliği alanında ders vermiştir. 1990 yılında İTÜ İnşaat Fakültesi Çevre Mühendisliği Bölümüne profesör olarak atanan Sayın Sarıkaya, 1991-1994 yılları arasında aynı fakültede Bölüm Başkanlığı yapmıştır. 1994-2002 yıllarında İSKİ Yönetim Kurulu üyeliğinde bulunan Sayın Sarıkaya, sırasıyla Çevre Bakanlığı Müsteşarlığı, Çevre ve Orman Bakanlığı Müsteşarlığı görevlerinde bulunmuştur. Sayın Sarıkaya'nın su kirlenmesi konusunda 150 civarında bilimsel yayını ve araştırması mevcuttur.

Dr. Erol Saner: 1962 yılında Manisa Akhisar'da doğdu, 1979 yılında Ankara Fen Lisesinden, 1983 yılında Dokuz Eylül Üniversitesi Çevre Mühendisliği Bölümünden mezun oldu. 1983-1995 yılları arasında aynı bölümde öğretim görevlisi olarak çalışan Sayın Saner, 1995-2000 yılları arasında yine aynı üniversiteye bağlı Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Üniversitesinde yardımcı doçent olarak akademik çalışmalarını sürdürdü. 2001 yılında enstitüden ayrılarak Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Sektörel ve Bölgesel Politikalar Daire Başkanlığında uzman olarak çalışmaya başladı. Dr. Erol Saner'in çalışma alanı, kıyı ve körfezlerde 3 boyutlu hidrodinamik modeller ve dispersiyon modelleriyle derin deniz deşarjı sistemleridir. 2001 yılından günümüze ise Avrupa Birliği Genel Sekreterliği bünyesinde çevre sektöründe, özellikle su ve doğa koruma alanında müktesebat uyumu çalışmalarının koordinasyonuyla ilgili kurumlarda proje döngüsü yönetimi alanında çalışmaktadır.

Son 2 oturumda da suyun uluslararası boyutu ifade edilmiş olmasına rağmen, biraz daha politik unsurlarıyla birlikte değerlendireceğiz. Öncelikle oturma sırasına göre Sayın Bakanıma söz vermek istiyorum. Sayın Bakanım; bu konuda savaş çıkar mı veyahut da bu konuda uzlaşma veya barış umutları var mıdır?

Yaşar Yakış (TBMM Avrupa Birliği Uyum Komisyonu Başkanı) - Sayın Başkan, bana "Sudan ötürü savaş çıkar mı?" diye soruyor. Bir rastlantı sonucu ben de, zaten konuşmama bu alt-başlıkla başlayacaktım. Konuşmamı öyle tasarlamıştım. Önce savaş senaryolarından bahsedecektim. Ondan sonra da, sırasıyla, sınır aşan sular açısından Türkiye'nin konumundan, Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Sözleşmesinden, Barış Suyu Projesinden, Manavgat Suyu Projesinden ve en sonunda da Avrupa Birliğine katılım süreci içinde sularla ilgili sorunlarımızdan bahsedeceğim.

Su savaşı senaryoları konusunda, şu anda kütüphanemde galiba 4-5 tane kitap var, hepsinin de başlıkları ufak tefek nüanslarla

"Ortadoğu'da Su Savaşları" anlamına geliyor. Çeşitli nüanslarla bu konuyu işliyorlar. Su için Ortadoğu'da savaş olur mu? Zamanımız bütün senaryoları konuşmaya elverişli değil, ama şunu söyleyebiliriz: Dünyada sudan çok daha az önemli nedenlerle o kadar çok savaşlar oldu ki, su için de savaş olursa kimse buna şaşırmaz. Yani bir ülkeye savaş ilan etmeyi aklınıza koymuşsanız, suyu bahane etmek mükemmel bir savaş nedeni teşkil edebilir. Buna mukabil su ülkeler arasında, mükemmel bir işbirliği kaynağı da olabilir. Geçmişte Friedrich Naumann Vakfı Hacettepe Üniversitesi'nde "Ortadoğu'da Su Sorunları" diye bir konferans düzenlemişti. Bizden de katkı istemişlerdi. Ben o zaman Dışişlerinde Müsteşar Yardımcısıydım. Friedrich Naumann Vakfının temsilcisine dedim ki, "bu başlığı size Berlin'den mi empoze ettiler, yoksa burada siz mi seçtiniz?" Hık mık etti. Anladığım kadarıyla Fırat ve Dicle'nin aşağı kıyıdaş ülkelerinden gelen teklif imiş. Ben dedim ki, "Bu başlığı 'Ortadoğu'da Su Konusunda İşbirliği' şeklinde yapsak ne kaybederiz?" Nitekim değiştirdik ve konferansın başlığını su savaşları veya su ihtilafları yerine, su aracılığıyla işbirliği haline dönüştürdük.

Şimdi soruyu tekrar soralım: Su nedeniyle Ortadoğu'da savaş olabilir mi? Eğer ülkeler birbiriyle savaş etmeye karar vermişlerse, suyu mükemmel bir savaş ilanı bahanesi olarak kullanabilirler. Ama işbirliği yapmak istiyorlarsa, su sayesinde de çok mükemmel işbirliği yapabilirler. Sayın Özden Bilen, hepimizin hayranlığını kazanan, "Üç Aşamalı Plan" dediğimiz meşhur planın müelliflerinden ve fikir babalarındandır. "Üç Aşamalı Plan"ı eğer uygulayabilsek, Türkiye, Suriye ve Irak arasında öteki işbirliklerine ilaveten su sayesinde de mükemmel işbirliği yapılabilir. Bilmiyorum, sabahki oturumlarda "Üç Aşamalı Plan" hakkında bilgi verildi mi? Verilmediyse dahi, onu, fikir babası olan Sayın Bilen'in kendisinin verebileceğini düşünüyorum. Ben, ilgi alanım nedeniyle, sınır-aşan suların uluslararası boyutlarıyla ilgili olarak konuşmak istiyorum. Dolayısıyla su savaşı senaryoları konusunda söyleyeceklerim bundan ibaret.

Sınır-aşan sular açısından Türkiye'nin konumu nedir? Haritaya baktığınız zaman görüyorsunuz, Türkiye, 2 önemli nehir için yukarı kıyıdaş ülkedir. Bunlar su sıkıntısı açısından büyük problemlerle karşı karşıya olan ülkelere doğru akan Fırat ve Dicle nehirleridir. Türkiye'nin bu konumundan kaynaklanan önemli sorunları var. Fakat biz hep sınır-aşan sular deyince, Dicle ve Fırat'ı düşünürüz. Halbuki başka sular da var ve o başka sular da Türkiye yukarı kıyıdaş ülke değil, yani suyun kaynağını kontrol eden ülke değil, aşağı kıyıdaş ülke. Bunlardan bir tanesi Asi Nehri, öbürü Meriç Nehri. Meriç'in Tunca Kolu nedeniyle Bulgaristan'a nazaran aşağı kıyıdaş ülkeyiz, Arda kolu nedeniyle de Yunanistan'a nazaran aşağı kıyıdaş ülkeyiz. Dolayısıyla sınır-aşan sular konusunda bir mesele mevzu bahis olduğu zaman, biz hep yukarı kıyıdaş ülkelerin avantajlarını korumaya çalıştığımız zaman, başka yerlerde kendi bindiğimiz dalı keser duruma da gelebiliriz. İşte Edirne ve dolaylarında zaman zaman maruz kaldığımız sel felaketi buna bir örnektir. Bulgaristan'la iyi işbirliği yapamadığımız için veya orada suyu tutmak için yeteri tesisler yapılmadığı için Meriç'in Tunca kolu Türkiye'ye zarar verecek şekilde akıyor. Bazen kurak dönem-

lerde Bulgaristan yeteri kadar su bırakmadığı için çeltiklerimiz kuruyor. Bazen de çok su bıraktığı için Edirne dolaylarını su basıyor. Aynı şekilde Asi Nehrinde de, su potansiyelinin aşağı yukarı yüzde 80 veya 90 kadarını Suriye kullanır, bize de kendisine lazım olmadığı zaman bırakır ve Amik Ovasını su basar. Suya ihtiyacımız olduğu zaman da su vermez. Dolayısıyla bizim, sadece Fırat ve Dicle'yi düşünerek değil, bütün etrafımızdaki yukarı kıyıdaş olduğumuz ülkeleri de, aşağı kıyıdaş olduğumuz ülkeleri de düşünerek uluslararası normlara katkıda bulunmamız gerekir.

Türkiye'nin bir başka özelliği de şudur: Türkiye su zengini bir ülke değildir. Dünyada bir ülkenin su zengini sayılabilmesi için, o ülkede fert başına senede 8-10 bin metreküp su düşmesi gerekir. Kanada'da, Norveç'te ve Kuzey Avrupa ülkelerinde miktar, aşağı yukarı bu mertebelerdedir. Fırat ve Dicle havzasında ise su açısından en zengin ülke Irak'tır, senede kişi başına 2 100 metreküp su düşer. Türkiye'de bu rakam 1 600 civarındadır. Türkiye'de yıllık yağış, aşağı yukarı, 510 milyar metreküp civarındadır. Bunun 180 milyar -eğer yanlış söylersem, Sayın Bilen düzeltir ileride- metreküpü satıh suları oluyor. Onun da 110 milyar metreküp kadarı kullanılabilecek haldedir. O 110 milyar metreküpü 70 milyon nüfusa böldüğünüz zaman, senede kişi başına aşağı yukarı 1 600 metreküp su düşüyor. Türkiye'de 1 600, Irak'ta 2 100, Suriye'de ise 1 500 metreküp civarında. Yani, Fırat ve Dicle havzasında, kişi başına düşen su 1 500 – 2 000 m^3 civarında desek, su zengini ülkelere nazaran bizim her üçümüz de beşte bir oranında fakir birer ülkeyiz. Dolayısıyla Türkiye'ye su zengini denilmesi yanlıştır, bu bir.

İkincisi, Türkiye'nin su potansiyeli ölçülürken, Doğu Karadeniz'deki sık sık sel basan yerleri de hesaba katmamız gerekir. Oralardaki su da bu hesaba giriyor, ama oradaki nehirlerin sularını sulama amaçlı olarak kullanmak mümkün değil. Onun için bölgesel olarak su havzaları arasındaki dengesizlik nedeniyle bu potansiyelin önemli bir kısmını büyük bir yatırım olmadan, o bölgenin suyunu başka bir havzaya, aktaramadığımız sürece oradaki fazla suyun kimseye faydası yoktur. Buna mukabil Türkiye'de kişi başına düşen su hesap edilirken, kullanılması zor olan bu su da hesaba katılıyor. Dolayısıyla Türkiye'nin ikinci özelliği, suyun havzalar arasında eşit olarak dağılmamış olmasıdır.

Üçüncüsü, Türkiye'de suyun rasyonel ve hakkaniyete uygun şekilde kullanılması için aşağı kıyıdaş ülke olan Suriye ve Irak'la 1970'lerde başlayan ve 30 yıldır devam eden işbirliğimiz var. Bu işbirliği tam istediğimiz şekilde yürümüyor, fakat 1987 yılında rahmetli Özal'ın Başbakanlığı zamanında Suriye'ye yapılan bir ziyaret sırasında Suriye'ye Fırat Nehrinden saniyede 500 metreküp ortalama su verilmesini öngören bir anlaşma imzalanmıştır. O anlaşma halen yürürlükte ve galiba Suriye ve Irak'ı da tatmin ediyor ki, fazla ses çıkarmıyorlar.

Biz bu ülkelerle bu anlaşmaları yaparken, dünyada da, hazırlıkları 1970'li yıllarda başlamış olan bir uluslararası sözleşme ortaya çıkarma çabası vardı. O çaba, 1997 yılında sona erdi ve bir sözleşme ortaya çıktı. Sözleşmenin uzun bir adı var: Uluslararası Suların Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Sözleşmesi. Bu sözleşmeye 100

küsur ülke taraf oldu, taraf olmayan 3 ülkeden biri Türkiye'dir. Biz bu sözleşmeye taraf olmamak suretiyle o sözleşmede belirlenen normları uygulamaktan sarfınazar edemeyiz, yani böyle bir tutum, kafamızı kuma gömmek olur. Çünkü biz o sözleşmeye katılsak da, katılmasak da sınır-aşan sular konusundaki veya onların deyimiyle uluslararası sular konusundaki normlar, o sözleşmede belirtildiği şekilde gerçekleşecektir ve o sözleşmedeki normlara uymamız bizden istenecektir. "Biz o sözleşmeye taraf değiliz." dememiz her zaman işe yaramayabilir. Taraf ol veya olma, uluslararası camianın yöneldiği, gittiği istikamet odur. Biz bunun dışında kaldığımız takdirde yalnız kalırız, baskıyla karşı karşıya kalırız ve belki tutunamayız. Onun için, daha başlangıçta bu sözleşme müzakere edilirken daha güçlü bir ekiple müzakerelere katılmamız gerekirdi.

Sözleşmenin hükümleri incelendiği zaman da görülmektedir ki, sözleşmede yer alan bazı maddeler sınır-aşan sularla alakalı, bazıları bizim de uluslararası su olarak mütalaa ettiğimiz sularla alakalı. Bizim tanımımıza göre uluslararası su şudur: Nehrin bir tarafı bir ülkeye ait, öbür tarafı başka bir ülkeye aitse, bu uluslararası sudur. Ama bir akarsu, bir ülkenin topraklarının içinden akıyorsa ve sağında da solunda da o ülkenin toprağı varsa; ondan sonra bir sınırı geçiyor ve hem sağında hem de solunda bu kez başka bir ülkenin toprağı varsa, bu, sınır-aşan sudur. Nitekim sözleşmeye bakarsanız, bazı hükümleri münhasıran uluslararası suları düzenliyor, bazı başka maddeleri sınır-aşan suları düzenliyor. Yani sözleşme, adını koymaksızın bu ayrımı esasen kendisi de yapmış Öte yandan Avrupa Birliği üyesi üyelerden birçoğunun imzaladığı sözleşmelerde de, "sınır-aşan sular" tabiri var. Helsinki Sözleşmesi adı verilen bir sözleşme var. Bu Sözleşmenin tam ismi, "1992 tarihli Sınır-aşan Sular ve Uluslararası Göller Hakkında Helsinki Sözleşmesi". Yani "sınır-aşan sular" tabirini biz keşfetmiş, biz bulmuş, uluslararası camiaya biz öneriyor değiliz. Bu tabiri onlar da kullanıyorlar. Dolayısıyla iyi savunulabilse idi "Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Sözleşmesi"nde de aynı tabirlerin kullanılması sağlanabilirdi. Dolayısıyla biz şunu yapmaya çalışmalıydık: sözleşmenin örneğin birinci bölümünü münhasıran uluslararası sularla, ikinci bölümünü de münhasıran sınır-aşan sularla ilgili hale getirmek için çaba sarfetmeliydik. Bu görüşü yeteri kadar güçlü savunamadığımız anlaşılıyor ve sözleşme bu şekilde kesinleşmiş oluyor.

Peki, bundan sonra ne yapılabilir? Bundan sonra yine sözleşmeyi reddetmek suretiyle bir yere varamayız. Onun yerine, sözleşmenin içinde, Türkiye'nin yararlanabileceği maddeleri sonuna kadar işletmektir. Çünkü orada Türkiye'nin de kendi yararına gayet güzel işletebileceği maddeler vardır. Bence onun üzerinde yoğunlaşmamız gerekir.

Biraz da Barış Suyu Projesi'nden bahsetmek istiyorum. Barış suyu Projesinden, belki sabahleyin söz alan değerli konuşmacılar da bahsetmişlerdir. Bu proje, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin tam olarak geliştirilmesinden sonra arta kalan ve Akdeniz'e akan suların bir bölümünün Körfez ülkelerine taşınması projesiydi. Proje tek boru halinde veya paralel iki boru halinde Şam'ın kuzeyinde Homs şehrine kadar gidecek-

ti. Orada ikiye ayrılacaktı. Batı hattı dediğimiz Hicaz hattı, Kızıldeniz kıyısından gidecekti. Körfez hattı adı verilen öteki hat ise toplam olarak 9 ülkeye su taşıyacaktı. Batı hattında suyun metrekübu o tarihte 87 sente mal oluyordu. Körfez hattına da 107 sente mal oluyordu. Brown & Roots adlı bir şirketin o tarihteki rakamlarıydı bunlar. Sonradan güncelleştirildi mi bilmiyorum. Ben bu projenin sadece bir yönüne değinmek istiyorum. O tarihte proje Arap ülkelerinden ilgi görmeyince Türkiye'deki bürokrasi de ilgisini çekti. Çünkü o tarihte şu söyleniyordu: "25-30 sene sonra o suya Türkiye'nin de ihtiyacı olacaktır. Bu nedenle bu projenin üzerinde fazla durmamalıyız". Sanırım bu görüşün en güçlü destekleyicisi Devlet Su İşleri bürokrasisi idi. Ben bu yaklaşım tarzına katılmıyorum. Çünkü 25-30 sene, zaten böyle bir boru hattının ekonomik ömrünü doldurduğu bir süredir. Dolayısıyla eğer 25-30 sene biz bu hatta verdiğimiz suyu zaten kullanmayacak idiysek ve bu su denize dökülecek ise, bu 25 yıl içinde denize dökülen o suyu körfez ülkelerine satardık. 25 sene sonra ekonomik ömrünü doldurduktan sonra projenin yenilenmesi gerektiği zaman, eğer o gün hakikaten kullanacak hale gelmişsek, bu hattı yenilemeyeceğimizi ilgili ülkelere bildirirdik ve 25 yıl boyunca da o bölgeye su satmak suretiyle para kazanabilirdik ve bir çeşit işbirliği ortamı doğardı. Barış Suyu Projesiyle ilgili söyleyeceklerimi burada kesmek istiyorum.

En son iki konuşmacı, Manavgat Suyu Projesi hakkında çok değerli bilgiler verdi. Manavgat suyu hakkında benim düşüncem şudur: Manavgat suyu en başından beri özel sektöre verilmeliydi. Özel sektörün kendi kuralları vardır, suyu o kurallara göre işletecekti, satacaktı ve devlete para kazandıracaktı. Biz bunu yapmadık. Proje tam hangi yıllarda başladı, bilmiyorum, ama başlangıçtaki maliyeti 52 milyon dolar öngörülmüştü. Projenin henüz yarısı tamamlanmıştı ki, 52 milyon dolarlık ödeneğin tamamı tükendi. Sonra 75 milyona mal olacak denildi. 75 milyon yetmedi, 100 milyona, 150 milyona yükseldi. Şimdi kaç milyon dolar mertebesindedir bilmiyorum. Halen müzakereler veya inşaat devam ediyor olabilir. O kısmıyla ilgili fazla bir şey söylemek istemiyorum. Yalnız, başka bir vesileyle, petrol boru hatlarıyla ilgilenirken bu tür konuların hazırlıklarının nasıl ele alındığını, nasıl yürütüldüğünü, hazırlıklarının nasıl sonuçlandırıldığını gördüğüm için, aynı şeyin Manavgat suyu için de yapılması gerektiği kanısına varmıştım. O da şu: Petrol boru hattı döşemesi için daha ilk kazma vurulmadan önce, bir fizibilite etüdü hazırlanıyor, uluslararası piyasanın bu borudan geçecek petrole ihtiyacı var mı? İkincisi, yataktaki rezervler bu kadar yatırım yapılmasını haklı gösteriyor mu? Boru hattının geçeceği ülkeler muvafakat veriyorlar mı? Üçüncüsü, petrolün dolum yapılacağı, boruya verileceği yerde yeteri kadar rezerv var mı? Dördüncüsü, "throughput" anlaşması dediğimiz, bu borudan her yıl kaç milyon varil petrol geçeceğini taahhüt eden anlaşma imzalanmış mıdır? Bütün bunların anlaşması imzalanmadan, ondan sonra da bu projeyi finanse edecek finans kuruluşlarından son kuruşuna kadar finans anlaşması imzalanmadan kazma vurulmuyor. Bütün bunları hazırlamak lazım. Eğer biz Manavgat suyunu özel sektöre vermiş olsaydık, özel sektör bütün bunları hazırlamadan kazmayı vurmazdı.

Öte yandan Manavgat suyunu tutacak barajın inşasına başlanırken, suyu satın alacak ülkenin depolama tesislerinin ve dağıtım şebekesinin de inşasına başlamak gerekirdi. Çünkü, barajın, barajda tutulacak suyu gemilere yükleyecek dolum tesislerinin (yani single point mooring"in) ve suyu satın alacak ülkedeki veya kentteki depolama ve dağıtım tesislerinin aynı gün bitmesi gerekir ki, hiçbir tesis atıl beklemesin.

Biz bu hazırlıklardan hiçbirini ikmal etmeden, yıllar önce kazmayı vurduk ve 2 açıdan sakıncalı duruma girdik. Birincisi ekonomik açıdan; çünkü proje biti. Buradan su alacak müşteri, henüz ortada yok. O potansiyel müşterinin yerinde ben olsam, şöyle derim: "Biraz bekleyeyim, Türkiye'nin bu projesi biraz atıl kalsın, para yemeye başlasın. Türkiye, o zaman nasıl olsa fiyatları düşürür" diye hesap ederim. Potansiyel alıcıların da buna benzer hesaplar yapıyor olduğunu tahmin ediyorum.

Projenin Devlet tarafından yürütülmesinin bir de siyasi açıdan sakıncası var. Özellikle İsrail'e su sattığımız takdirde, bütün Arap ülkeleri "Burada Arap ülkeleri ve Filistinliler susuzluktan kıvranırken, siz İsrail'e su satıyorsunuz" diye bu satış işleminin siyasi faturasını Türk devletine çıkarırlar.

Dolayısıyla bugün hangi aşamadadır bilmiyorum, ama en kısa zamanda bu projenin özel sektörde en yüksek meblağı ödemeye hazır alıcıya devredilmesi gerekir. Özel sektör suyu satma hakkını devraldıktan sonra kim daha fazla para verirse ona satar. İsterse Bodrum Belediyesi'ne, isterse Marmaris Belediyesi'ne, isterse Libya'ya, isterse İsrail'e satsın.

Proje muhtemelen şimdi atıl halde olup yapılan yatırım geri dönüş yapmadığı için kamu parasını yutmaktadır. Zararın neresinden dönülse kardır. Bu yapılmadığı takdirde kamu fonlarındaki kan kaybı devam edecektir. Bütün bunlar bundan önceki paneldeki en son konuşmacının söylediği çok önemli unsurların hiçbirine halel getirmiyor. Yani Türkiye su sayesinde Orta-Doğu'da yapıcı ve istikrar sağlayıcı bir rol oynayacaksa, o rolü, aynı suyun özel sektör tarafından satılması suretiyle de yine oynar, ama şu anda Manavgat suyu projesi devletin sırtında bu bir kambur olarak durmaktadır kanısındayım.

Şimdi Avrupa Birliği'ne katılım süreciyle ilgili bir-iki şey söyleyeceğim: Avrupa Birliğinin çeşitli organlarının yayınladığı belgelerde sular konusu da bazı maddelere sızmış durumda. Oraya başka ülkelerin bunu sızdırdığı kanaatindeyim. Belgelerdeki bu ifadelerin bir bağlayıcılığı yoktur. Gerçi Avrupa Parlamentosunun aldığı kararlar da Avrupa müktesebatının parçasıdır, ama bizi bağlayıcı hale gelmesi için, Türkiye'yle müzakerelerin parçası haline gelmesi lazımdır. İleride gelecek midir? Gelebilir. Avrupa Birliği müktesebatının bir parçası haline gelmişse, Türkiye'nin o müktesebatı kabul etmesi mecburiyeti esasen var. Ama Türkiye'nin şu anda bahsettiğimiz Fırat-Dicle açısından önemli olan o meşhur sözleşme, yani Uluslararası Suların Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Sözleşmesi'nin, Avrupa Birliği ülkelerini ilgilendiren tarafı yok. Çünkü AB'de aşağı kıyıdaş olan ülkelere daha fazla su verilmesi sorunu yoktur. Orada sorun, suyun kirletilmemesi sorunu ve seyrüsefer sorunudur. Za-

ten "ulaşım dışı amaçlarla" denilmesinin nedeni, ulaşımla ilgili boyutları Avrupa ülkeleri arasında, belki onlarca yıldan beri zaten çözümlenmiş olmasıdır. Onların bizdeki aşağı kıyıdaş ülkelere daha çok su bırakılması gibi bir sorunları yok. Onun için bu sözleşmeye belki taraf olmayacaklar. Bizim de, Avrupa Birliğine nazaran üçüncü ülke sayılan Suriye ve Irak'la suları nasıl tahsis edeceğimiz konusu onları ilgilendirmez. Bu nedenle, sınır aşan sularla ilgili konuları, Türkiye'nin AB'ye katılım müzakerelerinde şart olarak, ileri sürmeleri ihtimali azdır, ama çeşitli Avrupa Birliği forumlarında, nasıl Türkiye'nin AB'ye katılım süreci ile hiç ilgisi olmadığı halde sözde Ermeni soykırımını tanımamız için baskılar yapmaya çalışıyorlarsa, böyle bir bağlamda sorun önümüze çıkarılabilir. Biz bunları Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerinin ve Avrupa Birliği müktesebatının parçası saymıyoruz ve bunları müzakereye hazır değiliz.

Son bir konuya daha değinmek istiyorum: Türkiye, sınır aşan sular konusunda o kadar büyük sorunlarla karşı karşıya olduğu halde ve belki en sorunlu ülke olduğu halde, su diplomasisi alanında uzman yetiştirmemeye adeta büyük bir özen göstermektedir. Şimdi diyeceksiniz ki, "Dışişleri Bakanlığı yaptınız, Dışişleri Müsteşar Yardımcılığı yaptınız. Neden bu sorunu çözmediniz?". Dışişleri Bakanlığında Müsteşar Yardımcısıyken başlattığım bir proje vardı. Mühendis kökenli yetenekli elemanlar işe almıştım. Bunlar Dışişleri Bakanlığında sınır-aşan sularla ilgilenen bölümde görev yapıyorlardı. Personel dairesiyle vardığımız yazılı mutabakata göre bunlar, su diplomasisi alanında doktora yapabileceği yerlere tayin edileceklerdi. Oradan döndükleri zaman, ikinci yurt dışı görev yeri olarak su sorunumuzun bulunduğu ülkelere gideceklerdi. Böylelikle o ülkelerde bizimle su alanındaki ilişkilere nasıl bakıldığını o ülkenin penceresinden göreceklerdi. Bu nitelikte 10-15 eleman yetiştirecektik. İstemiştik ki bunlardan biri örneğin Avrupa Su Enstitüsünün Müdürü olsun, ötekisi, su ile ilgili bir uluslararası toplantıda raportörlük görevini üstlenebilsin. Böyle bir hayalim vardı ve üniversitelere yazı yazdım, "Su diplomasisi bölümü açarsanız biz de destekleriz" diye. Sadece bir tek üniversite olumlu cevap verdi, rahmetli Ali İhsan Bağış, Hacettepe Üniversitesi'nde böyle bir bölüm açtı. Yıllar sonra orada su diplomasisi konusunda dersler vermek de bana kısmet oldu. Ama maalesef öteki yüksek öğrenim kurumlarımız bu nitelikte uzman yetiştirme fikrine itibar etmediler. Halen de etmiyorlar. Halbuki su diplomasisini iyi bilen uzmanlarımızın dünyadaki su kuruluşlarında, ya başkan, ya başkan yardımcısı veya genel sekreter veya toplantılar yapıldığı zaman, o toplantılarda raportör olarak görev yapabilmeliler, böyle görevlere talip olabilmeliler. Bunun için uluslararası su konularını çok iyi bilmek, bir veya birkaç yabancı dili çok iyi bilmek gerekir. Türkiye maalesef kendisi için büyük önem arzeden bu konunun boyutunu bir türlü kavrayamamıştır. Bu çok büyük bir ihtiyaç olarak duruyor.

AB sürecinin uluslararası sularla ilgili bir boyutu da şudur: Şimdi taraf olmadığımız sözleşmelerin bir bölümüne Avrupa Birliği de taraf oldukça, bizim de taraf olma mecburiyetimiz doğacaktır, bundan kaçma imkânı yoktur.

Oturum Başkanı - Sayın Bilen DSİ Eski Genel Müdürüydü, az evvel özgeçmişinde ifade etmiştim. Sayın Bakanımızın da ifade ettiği gibi, 3 aşamalı planın da mimarlarından birisi, sanırım konuşmalarında bunlara da değinecekler. Ancak herhalde yine günümüzün popüler konularından birisi ve kendisinin de bu konuda bir makalesi var, daha doğrusu bir kitabı var, Ilısu Barajıyla alakalı, belki onun da uluslararası boyutunun varlığı var mı, yok mu, onu da konuşmasının bir kenarında ifade ederlerse memnun oluruz ve tabi iki Hasankeyf sorunuyla birlikte.

Özden Bilen (DSİ Eski Genel Müdürü) - Sayın Başkan, çok değerli katılımcılar; öncelikle İMO'ya teşekkür ederim, böyle bir toplantıyı düzenledikleri için. Tabii 15 dakikalık kısa bir süre içerisinde pek çok konuyu açıklamam mümkün olmayacak, herhalde zamanla yarışacağım. O bakımdan belki yeterli derecede açık olamayabilirim bazı konularda. Sayın bakanımız ve büyükelçimizin belirttikleri 3 aşamalı plan, bundan önceki oturumlarda çok fazla tartışıldığı kanısındayım. Bu nedenle burada belki bir-iki cümle söylemem gerekebilir, değinilmeyen bir-iki cümle söylemem gerekebilir.

3 aşamalı planın müzakere süreci içerisinde Atatürk Barajının inşaatı devam ediyordu, Karakaya Barajının inşaatı devam ediyordu, kısmen sonlarına yaklaşılmıştı ve Urfa Tüneli inşaatı devam etmekte ve bu aşama içinde de 1980 yılında Karma Ekonomik Protokol çerçevesinde müzakereler başlamıştı. Tabii bu süreç içerisinde bu müzakereler hükümet talimatı olarak bizlere verildiği için, bu müzakereleri, belirli bir strateji ve plan çerçevesinde yürütmek, fakat kurduğumuz planın da çok sağlam bir plan olması gerekiyordu. Dolayısıyla bu süreç içerisinde 3 aşamalı plan geliştirildi. Böyle bir konjonktür içerisinde geliştirildi. Belki bunun altında pek çok konular var, ama bunu Sayın Başkanımın müsaadesiyle de çok tartışılan bir konu olduğu için, başka değinmek istediğim, getirmek istediğim bazı açılımlar var, o açılımları arz etmek istiyorum.

Toplantının çok genel bir değerlendirmesini yapacak olursam, çünkü son gün yorgun arkadaşlar, biliyorum; fakat birinci değerlendirmem şu: Sunulan tebliğler, hakikaten bilimsel yönden çok değerli tebliğler idi. Tabii zaman kısıtı olduğu için çok özet olarak açıkladı arkadaşlar; fakat ben bu süreç içerisinde hızlı okuma tekniğiyle bunları okumaya çalıştım ve gördüm ki, hakikaten çok güzel, bir kere hepsi vasatın üstünde.

İkinci tespitim; anahtar cümle, bütün görüş ve konuşmalarda bütüncül veya entegre su yönetimi konusu idi. Çünkü Avrupa Birliği Su Çerçeve Yönergesi de bu hususa sık sık atıfta bulunuyordu, arkadaşlar da doğal olarak bunu ortaya getirdiler. Buraya

da bir açıklama getirmem gerekiyor, o da su kaynaklarında havza bazında entegre su yönetimi yeni bir konsept değildir, yani Su Çerçeve Yönergesiyle getirilen unsur, aslında buna biraz ihmal edilmiş olan çevre boyutunu eklemek olmuştur. Yani biz Devlet Su İşlerinde çalışırken, 1950'li yıllardan itibaren entegre su yönetimi anlayışını benimsedik. Tabii daha eskiye gidecek olursak, şöyle bir tabloyla karşılaşırız: İhtiyaç noktasına en yakın olan su kaynağına gidilir, eskiden bu, 20. Yüzyılın başları diyeceğim, o ihtiyacı karşılanmaya çalışılırdı. Ancak görüldü ki, böylesi bir gelişigüzel gelişim, bir memba ve mansap arasında önemli ihtilaflar çıkarmaya başladı. Bunun üzerine, bunu belirli bir ölçek çerçevesinde ele almamız gerekir, o ölçek de havzadır. Dolayısıyla havzaya girdiğimiz zaman, Devlet Su İşleri, ben 63 yılında girdim, ağabeylerimizin ortaya koyduğu prensip şuydu: Havzaya girdiğimiz zaman da elimizde 1950'li yıllarda rasat yoktu, toprak etüdü yoktu, gerekli jeolojik araştırma yoktu. Dolayısıyla önce bir havza genelinde bizim ön etüt dediğimiz, eski tabiriyle istikşaf, İngilizce tabiriyle "recorneses" denilen bir çalışma yapıldı. Ondan sonra mastır plana geçildi, mastır plandan sonra planlamalara geçildi ve uygulamalar hep bu şekilde yürütülmeye çalışıldı. Yalnız, burada dediğim gibi, bazı noktalarda çevre faktörü ihmal edildiği için, özellikle 80'li yıllardan itibaren, Amerika'da 70'li yıllardan itibaren çevre faktörü dahil edilmeye başlandı. Dolayısıyla bu da ikinci tespitimdir, yani bugüne kadar tamamen entegre bir yaklaşım dışında bir uygulama yapıldığı kanısında değilim, entegre yönetim yapılmıştır ve bu entegre yönetim bu şekilde bugünlere kadar gelmiştir.

Üçüncü bir husus, sık sık atıfta bulunulan kişi başına su kavramı üzerinde bir-iki söz söylemek istiyorum. Kişi başına su kavramında dikkat etmemiz gereken birkaç husus var. İki ülke alsak, nüfusları aynı, su miktarları aynı; birisi sanayileşmiş, birisi tarım ülkesi. Bu iki ülke de aynı ölçüde su kıtlığıyla karşılaşmaz, yani bu iki ülkenin kişi başına su miktarı aynıdır; fakat kişi başına su miktarı aynı olduğu halde, sanayileşmiş ülkenin birtakım avantajları bulunmaktadır. Nedir o avantajlar? Birincisi, teknolojik bakımdan daha ileri derecede sulama tekniklerine sahip olunması. Sanayileşme, bir ölçüde sosyal kalkınmayı da beraberinde getiren bir faktördür ve "sosyal "adaptive capacity" dedikleri sosyal adaptasyon kapasitesi daha yüksektir. Dolayısıyla bu konuda yeni gelişmelerde "human development index" dediğimiz insan kalkınma indeksi de devreye girmekte ve bazı araştırıcılar bu faktörü de katmak suretiyle kişi başına su konusuna eğilmektedirler.

Tabii "bu miktar nedir?" konusunda, yani hangi miktarda su kıtlığıyla karşılaşırız? Burada da konuya teknik yönden yaklaşırsak, Bayan Malim Falcermark'ın verdiği eşik değerler vardır. Bu eşik değerler düşüktür, yani 1 700 metreküp/kişinin altını su stresi olarak tanımlar, üstünü ise yeterli su olarak tanımlar. Halbuki Siclamomof'un, Rus bilim adamının tanımına göre ise, genellikle atıf yapılan konu, 10 bin ve üstü su zenginidir. Halbuki ikisini karşılaştıracak olursanız, farklı bir konsept vardır. Dolayısıyla kişi başına suyu bütünüyle birtakım değerlendirmelerde alırken bu konunun belki bir ölçüde bilimsel ayrıntıları, bunlar ayrı bir teknik oturumun konusu olacak, su uzmanlarının konusu olacak bir noktada bulunmaktadır.

Su Çerçeve Yönergesi konusunda benim bir-iki belirtmek istediğim husus var. Su Çerçeve Yönergesi, su kaynaklarının geliştirilmesi ve yönetimini ekolojik amaçlarla bütünleştirerek analitik, metodolojik bir yöntem çizmiştir. Amaçları derç edilmiştir, ama özetleyecek olursak, bir noktaya odaklanmıştır: Suların iyi kaliteye ulaştırılması. Tabii suların iyi kaliteye ulaştırılması dediğimiz zaman, bunları birkaç boyutuyla ele almıştır. Nedir? Suların biyolojik bakımdan iyi kaliteye ulaştırılması, hidromorfolojik bakımdan ve benzeri, kimyasal, fiziksel nitelikleri bakımından iyi kalite. Burada hidromorfoloji dediğimiz anda, bir noktaya geliyoruz. Suyun miktarı üzerinde fazla durmamıştır Su Çerçeve Yönetmeliği, yani su kalitesini birinci plana almıştır, muhakkak ki çok önemlidir. Ancak su miktarı da aynı derecede önemlidir, yani suyun kullanılması konusuna bir kısıt verme, kısıt getirme yaklaşımı vardır. Suların kirliliğini önleme bakımından rijit kurallar getirdiğini biliyoruz. Su miktarına su kalitesine etki ettiği ölçüde değinilmesi gerekmektedir, yani su miktarına müdahaleyi bir risk faktörü olarak almıştır Su Çerçeve Yönetmeliği. Hatta bu AB içinde dahi tartışmalara neden olmuştur. Mesela İngiltere Parlamentosunda yapılan bir tartışmada, çevre kuruluşunun su kaynakları başkanı, "bu içinde su miktarı yer alan ilk talimattır, fakat oldukça asabi bir şekilde ele almıştır" demek suretiyle konuya bir de mizah ve ironi havası katmış bulunmaktadır.

Daha önceki oturumlarımızda kıymetli sunucularımız, bir ülkeyi bizimle çok benzeştirdiler. Doğrudur, hidrolojik ve iklimsel koşullar bakımından İspanya'yı ele aldılar. Ben İspanya örneğine iklimsel koşullar bakımından bize benzemesi, su kaynakları bakımından bize benzemesi yönünden, hatta su kaynaklarının İspanya genelinde dağılması bakımlarından bir paralellik var. Yalnız, çok önemli bir fark var: İspanya 1 200 adet baraj inşa etmiştir ve dünyada 5 inci sırada bulunmaktadır. Birincisi Çin, ikincisi Amerika Birleşik Devletleri, üçüncüsü zannediyorum Hindistan, dördüncüsü Japonya, -bunlar Uluslararası Barajlar Komitesinin rakamlarıdır- beşincisi İspanya'dır ve Avrupa'da da en çok baraj inşa etmiş bir ülke konumundadır.

Su ve ekonomik büyüme eğrisi, S eğrisi deniliyor buna. (Şekil 1). Her ülke bu eğride bir nokta üzerinde bulunmaktadır. Arz yetersizliği olan ülkeler, arz güvenliğini sağlamış olan ülkeler, yatırım, altyapı ve kurumsal yapıyı temsil eden eğri. Orta nokta aslında kritik denge noktasıdır. Bu noktanın üstüne çıktığımız takdirde, fiziksel yatırımlar yaptıkça arz güvenliği arttırılır. Bir noktaya geldikten sonra bu eğri düzleşir; çünkü su kaynaklarınızı geliştirmişinizdir, arz güvenliğinizi sağlamışınızdır.

Şekil - 1

Şekil 2'de tip 1, tip 2 ve tip 3'le ifade edilen, 3 tane ülkedir. Birinci tip ülkeler, gelişmekte olan ülkeler veya gelişen ülkeler. Üçüncü tip ülkeler gelişmiş ve ara zon bulunmaktadır.

Bu, altyapı yatırımının geri dönüşü yönünden değerlendirmesini gösteriyor. Eğri ise yönetim yatırımları, yani yapılmış olan yönetimlerin geri dönüşünü ifade ediyor. Farz edin ki Afrika'da bir ülke, bu ülkede altyapı yatırımlarının geri dönüşü çok büyük bir değere ulaşabilir, çünkü hiç su yatırımı yoktur. Bu su yatırımlarının miktarı arttıkça ve gelişmiş ülke düzeyine geldiğimiz anda artık bu altyapı yatırımlarının... Burada tabii altyapı yatırımlarından kastım, baraj, sulama, bunun içine tabii tasfiye tesisleri ve benzeri konular da dahil. Yönetime gelirsek, yönetimle kastedilen nokta, kurumsal yapılanma, yasal yapılanma, fiyatlandırma ve yönetişimle ilgili pek çok unsurları içeren bir eğridir. Artık su kaynaklarını geliştirdikten sonra bunları iyice şey etmemiz lazım. İspanya'nın geldiği nokta, bunlar tamamen kişisel yorumlarım, itirazlar olabilir tabii. İspanya örneğine şöyle bir açıdan bakabiliriz: Portekiz-İspanya örneğini inceliyorum. (Şekil 3). Burada 5 tane ortak havza vardır veya sınır aşan havza vardır. Kuzey bölgesi, yağışlı bölgedir, Portekiz'in kuzeyi ve Atlas Okyanusu'nun etkisi altında İspanya'nın kuzeyi. Güneye doğru indiğimiz takdirde, 3 havzada ciddi sorunlar, su sorunlarıyla zaman zaman karşılaşmışlardır eskiden, 2005 yılında da karşılaştılar.

Şekil - 2

Şekil - 3

Nehir havzaları üzerindeki baraj konusuna geçecek olursak; mesela depolama kapasitesi, İspanya'da Douroni'de 8 milyar metreküp, Teyso Nehrinde 11 milyar metreküp, 8.9 milyar, Portekiz'de 1, 2.7, 0.3 milyar metreküp olarak ifade edilmektedir ve baraj sayısına bakacak olursak, bu 3 şeyde 141 adet baraj bulunmaktadır, 1 milyon 96 bin hektar da sulama vardır İspanya'da. İspanya ile Portekiz'in anlaşması, aslında benim anlayışıma göre, -özetini buldum, İspanya ve Portekiz tekstleri var- bir su paylaşım anlaşması değildir, bir su yönetim anlaşmasıdır. Tabii buradan gelmek istediğim ana nokta, su kaynaklarını Türkiye, örneğin bizim Fırat Havzasını depolama tesisleri bakımından geniş ölçüde geliştirdik, fakat Dicle'de eksiğimiz bulun-

maktadır, bunu hepimiz biliyoruz. Fırat'ta sulama da tabii çok eksik durumda. O halde biz, su kaynaklarımızı geliştirmeye mecburuz. Su kaynaklarını geliştirdikten sonra, bir yönetim yaklaşımına gitmemiz gerekir. Tabii bizim komşularımız tabii Portekiz değil veya Fransa değil, Ortadoğu'nun politik durumları tablosu son derece karmaşık bir tablodur.

Son olarak bir hususa değinmek istiyorum, bunun önemli olduğunu tahmin ediyorum. Su Çerçeve Yönergesine göre biz, bir an için Avrupa Birliğine 2015-2020 yıllarında girdiğimizi kabul edelim. Girdikten sonra, biz Fırat ve Dicle kesimleri için bir nehir havza yönetim planı hazırlayacağız. Ama bu yönetim, nehir havza planı Komisyonun denetimine tabidir bir ölçüde, yani "şunu yaparsınız, bunu yapamazsınız" diyebilirler, bu yetki vardır ve bu tip şeyler Su Çerçeve Yönetmeliğinin ve onun açıklaması olan dokümanların...

Ortadoğu'da zaten su hem sosyal bir değerdir, hem ekonomik bir değerdir, hem dini motifler içerir, hem kültürel bir değerdir. Dolayısıyla maniplasyona, bunu Sayın Büyükelçimin yanında benim söylemem şey, ama benim anlayışıma göre maniplasyona çok açık, oynanmaya çok açıktır. Biz 2006'da olduğumuza göre, 2020'yi hedef aldıysak, bu 14 sene içerisinde yapmamız ne gerekiyorsa onu yapmamız, bitirmemiz gerekmektedir. Aksi takdirde bunlardan bir çivi çaktırmazlar bize, bunu böylece bilmemiz lazım. Yani biz İspanya örneğini alırken, özellikle 141 tane var, bunlar o kadar ufak barajlar da değildir, büyük barajlardır.

Prof. Dr. Ünal Öziş (Dokuz Eylül Üniversitesi) - Suyla huzurunuza çıktığım için akşama kadar konuşacağımı zannetmeyin, ama hafifçe su içerek sudan konulardan ciddi konuşmak daha rahat oluyor.

Sayın Başkan; hem şahsınıza, hem de Türk Mühendis Mimar Odaları Birliğiyle mensubu da olduğum İnşaat Mühendisleri Odasına, böyle bir kongreyi düzenledikleri için ve başarıyla bitirdikleri için şahsım ve çalışma arkadaşlarım adına da çok teşekkür ederim.

Yukarı kıyıdaş ülkelerle aşağı kıyıdaş ülkelerin genellikle birbirine taban tabana zıt yaklaşımlarını, sınır aşan sular konusunda çözebilmek amacıyla, önce bir sivil toplum, uluslararası sivil toplum örgütü, Uluslararası Hukuk Derneği çalışmalar başlatmış ve 1966'da Helsinki'de, hakça ve makul kullanımlar, başkalarına önem zarar vermeme esasına dayanan bir tavsiye kararı almıştır. Daha sonra Birleşmiş Milletlerin Uluslararası Hukuk Komisyonu da, -ki hemen belirteyim; bu komisyonun üyelerinin önemli bir kısmı, aşağı kıyıdaş ülke mensupları veya onlara eğilimleri olan kişilerden oluştuğu için, ondan sonraki bütün süreçlerde aşağı kıyıdaş ülkelerin ağırlığını bazen açıkça, bazen satır arasında göreceksiniz-

1997'deki karara kadar sürdüregelmiş. Gördüğünüz gibi, 30 sene uğraşmışlar, bir metin çıkarmak için.

Bu arada ilginçtir; 1996'da birden -tabii tam birden değil, ama- önce Marsilya'da Dünya Su Konseyi kurulmuş. Bu konseyin bir şansı da şudur: ilk bakışta yine bir uluslararası sivil toplum örgütü gibi görülse dahi, daha sonradan devlet yönetimlerini de içine başarıyla alıp sürdürdüğü için, sonunda gelecek toplantılarını, Dünya Su Forumu'nu, Türkiye'de yapacaklar. Sabah da açıklandığı üzere, birçok yetkili siyasi de katılacak. Kendine özgü, Birleşmiş Milletler dışında, ama su alanında, böyle bir uluslararası, herkesin söz alabileceği -karar sahibi ayrı bir olay- bir forum haline dönüşebilmiş. Aynı yıl Stockholm'de küresel su ortaklığı da kuruluyor. Yani ismi zaten bana hükümdarla dilenci arasındaki fıkrayı da anlatıyor. Küresel su ortaklığından eğer bana Kanada'dan su gelebilecekse, bir başka boyut; bendeki sular Ortadoğu'nun dört bir tarafına yayılacaksa, o da bir başka boyut. Bu bakımdan onun altını çizmek için bunu karşınıza getirdim.

Türkiye, Birleşmiş Milletlerin söz konusu kararına ret oyu veren 3 ülkeden biri; Çin, Burundi ve Türkiye. Ama sayın bakanın da az önce belirttiği gibi, biz buna ret oyu da versek, karşımıza her zaman çıkacak bir karar. Ret oyu vermenin 3 ülke açısından da çeşitli yönleri var. Gerek 66 Helsinki'de, gerekse ondan sonraki bütün müzakerelerde, bu sözleşmenin başlığı "Sınır Aşan" veya "Sınır Oluşturan Akarsu" diye gelirken, pat diye 1997'deki genel kurul görüşmelerinde adı birden "International" hale gelebildi. Affedersiniz, ben bir vatandaş olarak denizlerden söz edilirken, uluslararası sular dediği zaman, hiçbir ülkenin karasuyu olmayan, her bandıranın serbestçe dolaştığı deniz parçalarını anlıyorum. En fazlasında, hani hem sınır aşan, sınır oluşturan vesaire bir uluslararasılık denilecekse, buna çokuluslu akarsu havzaları denilebilir, makulü bu olur.

Bir kere buradan benim bir Türk vatandaşı olarak huzurum kaçıyor. Kıyıdaş ülkelerin o sudan yararlanma esası varken, yine bir maddesiyle "bu ülkelerle ekonomik ve diğer anlaşmalar dolayısıyla etkilenebilecek ülkeler de müzakereye gelir" deyince, eğer Avustralya'yla bir anlaşmanız varsa, sınır aşan Fırat-Dicle'yi görüşmek için Avustralya delegesi, Avrupa Birliği de gelecek. Bu bir kere baştan pek sevimli gelmiyor bana.

Yine bugünkü toplantıda da tartışıldı, bir genç arkadaşımızın da "paylaşım" sözcüğünü kullanmasıyla... Tamam, bunlar sınır aşan sular elbette; yani Sayın Demirel'in eskiden bir tabiri vardı, "cebime koyacak değilim ya, bu suları elbette komşu ülkelerime vereceğim" diyor. Bunlar binlerce yıllık geçmişiniz olan ülkeler, ama ben, benden kaynaklanan suyu dost ve kardeş komşu ülkelerime tahsis ederim, belki zımnen paylaşırım. Fakat bir tek sözcük üzerinde bile -dışişlerinde özellikle- büyük tartışmalar yapılabiliyor. Bir Türk vatandaşı olarak ben, asla ve kat'a sınır aşan suların paylaşımı lafını etmek istemiyorum; tahsis edebilirim, o ayrı bir olay.

Yine bu çerçeve içerisinde metnin tümünü okuduğunuzda, bir dizi bildirim ve daha da beteri, izin almalar var. Benim dost ve kardeş komşu ülkelerim, hepimiz toprak

altına gidene kadar o izni vermemekle oyalayabilirler. Bunu da Türkiye'nin rahatsız olduğu önemli hususlar olarak dile getirelim.

Hakça ve makul kullanım, tamam. Diğer ülkelere önemli zarar vermeme; burada da bir tek sözcük üzerinde büyük fırtınalar kopmuştur. Bunun özgün biçimi, önce Hukuk Derneği taslağında gelen, başkalarına önemli zarar vermemek şeklindeydi. Bir ara Birleşmiş Milletlerin son dönemlerinde "belirlenebilir zarar" boyutu aldı. Maazallah "efendim, vaktiyle akarsuda 640 PPM şeyi vardı, şimdi 670 oldu, ben bundan fevkalade olumsuz etkilendim" diye Suriyeli kardeşlerimiz karşımıza çıkacak. Ama bu sözcük inanılmaz tartışmalara sebep olabilir, tek bir sözcük. Fakat sonraki kararda değişikliğe uğradı.

Güneydoğu Anadolu Projesi, hepimizin bildiği gibi, sosyoekonomik parametreleri Türkiye ortalamasının altında olan bir bölgeyi geliştirecek, daha iyi yaşamasını sağlayacak koşulları yaratacak motor güçtür. Burada master planı görüyorsunuz. Şöyle bir düşünün: Güneydoğu'da terör ne zaman başladı? Terör, Türkiye gerçekten ve ivedilikle Güneydoğu Anadolu Projesini uygulamaya koyduğunda, "bir daha bu terör mikrobunu aşılayacağımız ortamı bulamayız" endişesiyle o yıllarda başladı ve Türkiye Cumhuriyeti, etnik kökeni ne olursa olsun, bugüne kadar yaptıklarını gerçekleştirirken de 30 bin insanını kaybetti, vatandaşını kaybetti. Bunu sevgili Avrupa Birliği üye ülkelerimize kolay kolay anlatamıyorsunuz.

Bir de Birleşmiş Milletlerin üstüne Avrupa Birliği süreci geldi, her ne kadar ağırlık çevre ve kirlilik boyutunda görülse de. Eğer hakeminiz tarafsızsa, GAP'ın hakça ve makul olduğunu, kimseye önemli zarar vermediğini dünyanın her yerinde anlatabilirsiniz. Anlamaya niyetleri varsa, tarafsız yaklaşıyorsa hakem. Ama hakem illa bir tarafı galip çıkaracağım önyargısıyla maça başlıyorsa, siz ağzınızla kuş tutsanız dahi, gol atsanız ofsayt diye iptal olur; olmadı, penaltıdan 2 tane gol yersiniz, 2 tane kırmızı kart alırsınız, o maçı kaybedersiniz. Bu olay bu, hanımefendiler ve beyefendiler.

Birkaç kere ben de konuşmamda, başta 2 gün önce, değindim; bugün Sayın Özdemir, diğer bazı konuşmacılar da değindi; özellikle siyasal-sosyal bilimden gelen arkadaşlarımız, mesela "500 metreküp/saniye ve daha fazlası verilecek" denildiğinde, bunun son derece kolay ve aslında problemli olmayacak, bin metreküp/saniye bizde Fırat'ta vermiş, 500'ünü verdik zannediyor. Bu her zaman verilebilecek bir şey değildir. Türkiye Başbakanının o tarihte kendine aşırı güveniyle ve de ülkede, bir de siyasal protokol var, terör olaylarına Suriye kendi topraklarında imkân vermeyecek boyutu var, yani Arapça tabiriyle "al maa muqabil al huzur" oluyor olay. Ma hep akmağa devam etti, huzur mafiş. Dolayısıyla bunun bir olasılık kademesi olması gerektiği hiçbir zaman unutulmamalıdır ve uzun vadede Türkiye, bırakın ilk konuşmada Sayın Kamber'in dediği 8,5 milyon hektarın çok üstünde sulama yapmayı, 8,5 milyon hektarını suladığını, bunun GAP bölgesinde 1.6-1.7, Fırat'ın yukarısını koyduğunuzda da 2 küsur milyon hektarı suladığı zaman, Fırat'tan verebileceği ortalama su 400-450 metreküp/saniyedir, daha fazla değildir. 500 geçicidir ve bir

arkadaşımız sordu. Ben Suriyeli veya Iraklı bakan olsam, Türkiye'yle başka anlaşma yapmaya yanaşmam. Allah razı olsun, hiç olmazsa 500'ü kurtardık derim.

Fırat-Dicle su potansiyelinden Sayın Özdemir söz etti, şu tabloyu da getirdi. Bir kısmı iyi niyetle, bir kısmı art niyetle, literatürde baktığınızda, bütün Fırat için 29 milyar metreküp yahut 29 kilometreküp/yıldan 37'ye kadar rakamlar veriliyor; aralarında 8 milyar metreküp fark var. Dicle için 42'den 58'e kadar, 16 milyar metreküp farkla söz ediliyor. Topladınız mı, 24 milyar metreküp fark var. Eğer siz Şeria havzası ülkelerinin -Suriye'nin güney bölümü, Ürdün, İsrail ve Filistin, Filistin'i ister devlet, ister bağımsız bölge diye kabul edin- 1,5-2 milyardan 3 milyar metreküpe kadar olan ihtiyacını karşılayabiliyorsanız, hele hele bunu onlar için en ekonomik biçimde karşılayabiliyorsanız, zaten Ortadoğu'da su savaşı olmaz.

Kendi haline bıraksanız Türkiye, Suriye ve Irak'ı, işbirliği yönleri çok daha fazla olan bir bölgedir, gerçekten bir barış ve işbirliği ortamı yaratmaya müsait bir yerdir. Aradaki farkın onda biri bile, gördüğünüz gibi, Şeria havzasına bayram ettirecek bir değerdir. Dolayısıyla her şeyden önce, eğer Ortadoğu'da barış isteniyorsa, Türkiye'nin önerdiği 3 aşamalı planın birinci aşamasının, öncelikle, her şeyden önce yapılması lazımdır. Siz bir su potansiyelinin hakiki değerini bilmiyorsanız, bundan sonrasında ne politika üretebilirsiniz, ne tartışma yapabilirsiniz.

Yine bir uyarıda bulunmak istiyorum, sabahki veritabanı konuşmalarında dile getirildi. Biz samimiyetle bilgilerimizi aktarırken, bize gelecek verilerin gerçeği yansıtıp yansıtmadığı da son derece titizlikle incelenmelidir. Maskeli verilerle, "zaten fazla bir su gelmedi, şöyle oluyor, böyle oluyor" diye birtakım yanlış anlamalara yol açılabilir. Burada Sayın Bilen'den alınma nefis bir harita, üstünde sadece başlıca büyük barajlar var. Sayın Özdemir, Fırat ve Dicle'de Türkiye'nin yapması gereken barajları sayısal olarak özetledi. Tabii Türkiye'nin diğer havzalarında da yapılacak barajlar var. Sınır aşan suların kontrolünü dile getirdik. İlk gün sizinle bir endişemi daha paylaşmak istedim. Avrupa Birliğinin özellikle bazı sesleri, bana Sevr Anlaşmasını hatırlatıyor dedim. Lütfen, özellikle gençler, Sevr Anlaşmasının tam metnini okuyunuz, haritasını inceleyiniz. Tarihten ders almayan, tarih yazamaz.

Sayın Kibaroğlu ve Sayın Bilen, İspanya örneğinden söz ettiler. 20. Yüzyılın ilk yarısında, özellikle İspanya'nın kurak bölgelerinin halkında "los pantanos o la muerte" sloganı, "ya baraj ya ölüm" sloganıyla bin tane baraj yapılmıştır. Dolayısıyla başta Sayın Bilen olmak üzere, daha birçok arkadaşımın söylediği gibi, eğer biz 2023 yılına, Cumhuriyetin 100. yılına kadar bütün barajlarımızı, sulama sistemlerimizi, santrallerimizi yapamazsak zaten, hakikaten bize o yönetmeliklerle bir çivi çaktırmazlar. Daha da kötüsü, bana ne onlardan; o zaman zaten Türkiye susuz, aç ve açıkta kalacaktır. Bunu da son bir söz olarak hatırlatmama izin verin.

Oturum Başkanı - Sayın Öziş her zamanki üslubu ve çekici konuşmasıyla bizlere hakikaten zamanın nasıl geçtiğini farkına vardırmadı. Söz sırası Sayın Sarıkaya'da.

Prof. Dr. Hasan Z. Sarıkaya (Çevre ve Orman Bakanlığı Müsteşarı) - Tabii Ünal Hocadan sonra konuşmak zor. Hakikaten zevk aldığımız, alacağımız bir konuşma yaptı ve problemin de ne kadar önemli boyutlarda olduğunu bizlere çok vurgulayıcı bir şekilde ifade etti.

Su ve uluslararası boyutu dediğimiz zaman, suya uluslararası boyut kazandıran hususlar nedir diye şöyle bir üzerinden geçersek, sınır aşan sular bunlardan biri, ki üzerinde çok duruldu. Sektörel ilişkiler, su tekil bir unsur olarak ayırt edilemiyor, onu da açıklayacağım. Suyla ilgili faaliyetleri etkileyen ve etkileyecek olan süreçler ki bunların bir kısmı üzerinde duruldu; bunlar Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi... Üzerinde durulmadı, çevre kısmından biri olarak ben ve benden sonraki arkadaşım bu konulara değinecek; Su Çerçeve Direktifinden bile belki daha Türkiye'yi bağlayabilecek hususlar var. Bunlardan birisi, Sınır Ötesi ÇED Sözleşmesi, kısaca Espoo olarak biliniyor, diğeri Çevresel Bilgiye Erişim Sözleşmesi, Aarhus olarak biliniyor ve bir diğeri de İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü. Belki ilk başta alakasız gibi görülebilir, ama bunlar birbiriyle son derece ilişkili konular.

Suyu uluslararası yapan, suyun özelliğinden kaynaklanan bir husus; yerine başka bir şeyi ikame edemiyorsunuz ve ekonomik değeri var. Böyle olmasaydı, herhalde sınır ötesi, sınır aşan sularla ilgili bir ihtilaf konusu olmazdı. Yine sağlık, açlık, güvenlik konularında olduğu gibi, susuzluk veya suya erişememe konusunda da dünya insanları, coğrafi konumları ne olursa olsun, buna kayıtsız kalamıyorlar. Yani bu bir ekonomik değerin paylaşımından değil, ama insani bir sorumluluk duygusuyla yine suyun getirdiği uluslararası boyutlar var. Biz ülkemiz açısından daha ziyade ekonomik etkiler üzerinde durduk, ama Birleşmiş Milletler çerçevesinde veya taraf olunan bazı sözleşmeler çerçevesinde bunları göz ardı etmemiz mümkün değil. Sektörel ilişkiler, su ve kalkınma, su ve enerji, su ve çevre, hatta su ve insan, o da gelecek, bunlar suyun bizatihi kendi uluslararası boyutu olduğu gibi, ilişkide bulunduğu bu sektörlerin uluslararası boyutu da endirekt olarak suya uluslararası bir boyut kazandırmaktadır.

20. yüzyılda daha ziyade su miktarı üzerinde durulduğu için, miktar üzerindeki anlaşmazlıklar ve miktar üzerindeki tahsis, paylaşım gündeme gelmiş; kalite ihmal edilmiştir. Kaliteyle ilgili hususlar felaket derecesinde ihmal edilmiştir. Bunun bir sonucu olarak 1 milyardan fazla insan sağlıklı suya erişememektedir. Bugün, yaklaşık 3 milyar kişi yeterli hijyenik şartlara ve sanitasyona sahip değildir. Her yıl 5-10 milyon kişi, yetersiz sanitasyon veya suya bağlı hastalıklar sebebiyle ölmektedir. Sulanan alanların yüzde 20'si tuzlanma problemiyle karşı karşıya. Bunlar suya uluslararası boyut kazandıran hususlardır, ki bunları nazara alarak 1980'li yılları he-

pimiz hatırlayacağız, Dünya Sağlık Örgütü Su 10 Yılı ilan etti. Amaç, içme suyu teminiyle ilgili bazı hedefleri yakalamaktı, maalesef o yakalanamadı. Sonra UNEP'in 2003 yılı 5 Haziran Dünya Çevre Günü için seçtiği slogan, "Su: 2 milyar insan ona erişemiyor" şeklindeydi.

Ben konferansı takip edemedim. Belki sınır aşan sularla ilgili istatistiki bilgiler verilmiş olabilir. Dünya üzerinde toplam 261 adet sınır aşan su var. Dünya kara yüzeyinin yüzde 45.3'ünü oluşturuyor, dünya nüfusunun yüzde 40'ı burada yaşıyor ve nehir debilerinin yüzde 60'ı sınır aşan sular üzerinde. 145 ülke, sınır aşan nehir havzasında, 19 havza ise 5 veya daha fazla kıyıdaş ülkeye sahip. Yani sınır aşan sular dediğimiz zaman çok ciddi, önemli rakamları konuşuyoruz.

Suyla ilgili savaş konusunu sayın Bakanımız ele aldı. Benim okuduğum bir literatürden, modern çağlarda su sebebiyle bir savaş olmadı, çıkmadı. Gerçek su savaşının tarihte bir örneğini bulmak için 4 bin 500 yıl geri gitmek gerekiyor. O da Dicle-Fırat üzerindeki şehir devletleri arasındaki su savaşları. Yine sayın Bakanımız bahsetti, biz hep ihtilaf konusuna odaklanıyoruz. Halbuki işbirliği boyutu aslında oldukça önemli. Bir araştırmaya göre, sınır aşan sular üzerindeki olayların istatistiki analizini yaptığı zaman, ülkeler arasındaki olayların 1 228 adedinin işbirliği şeklinde, 507'sinin ihtilaf ve çatışma şeklinde olduğunu görebilir. Bunu bir işbirliği sürecine dönüştürmenin enstrümanlarını oluşturmak gerekmektedir.

Olayların çoğu suyun miktarıyla ilgili olup, ancak yüzde 5'i su kalitesi merkezlidir. Suyun miktarının paylaşımı yerine, elde edilen faydaların hakça paylaşımı daha akılcı ve bütüncül bir yaklaşım olmalı ki, bu genellikle de kabul gören bir görüştür. Temel ilkeleri itibariyle sınır aşan sular, bunlar eminim herhalde çok görüşülmüştür. Üzerinde çok durmayacağım, 4 ana ilke var. Tam egemenlik ilkesi ki, memba ülkelerine tam egemenlik hakkı tanıyan, doğal birlik ilkesi, mansap ülkelerinin onayına sunan, mansap ülkelerini öne çıkartan; kullanımda öncelik ilkesi, tam egemenlik doktrininin yumuşatılmış şekli, yine memba ülkesine öncelik tanıyor. Adil ve optimum kullanım ilkesi; bir ülke, diğerlerine önemli zarar vermeksizin su kaynağını kullanabilir, en çok kabul gören görüş bu. Ama önemli olan zararın tanımı, tarifi, biraz önce bahsedildiği gibi tartışmalı bir konu. Burada en mantıklı olan görüş, "her ülke, suya katkısı nispetinde hak sahibi olmalıdır."

Uluslararası sözleşmeler anlamında Helsinki kuralları, uluslararası su yollarının ulaşım dışı amaçlarla kullanımına ilişkin sözleşmelerden bahsedildi. Tabii bu sözleşmeye taraf olmayan 3 ülkeden birisi de Türkiye, taraf olmamak için sebepleri var. Biz İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine de taraf değildik, 189'uncu ülke olarak 2004 yılında taraf olduk, pek de fazla bir şey değişmedi. Yani bazı endişeleri de masaya iyi yatırmak lazım; çok endişe ediliyordu, ama hiç de öyle korkulan bir şey olmadı. Bunun için böyle olur anlamında söylemiyorum, ama ben şunu özellikle belirtmek istiyorum: Taraf olmamak, o sözleşmeyle ilgili işlerin yapılmamasını gerektirmez. Türkiye, onlarla ilgili dokümantasyonunu, raporlamasını ve ileride kendisini haklı gösterebilecek bütün enstrümanları ve yaptığı çalışmaları çok iyi dokümante etmek

durumundadır. Yani bütün dünya ülkeleri içinde sadece 3 ülke olarak Türkiye buna taraf değilse, belli bir noktada sıkıştırılacağı kaçınılmazdır.

Sektörel ilişkilere geldiğimiz zaman, bu da aslında enteresan. "Su Politikası" isimli bir dergideki bir makaleden aldım; biz daha ziyade bunun birinci basamağına odaklanıyoruz. Mesela kalkınma için su, bunlar hep suyu kullanan sloganlar. Ama kalkınma için su ne kadar doğruysa, su için kalkınma sloganı da o kadar doğrudur. Yani suyu temin etmek için de kalkınmış olmak gerekiyor. Enerji için su sloganı ne kadar doğruysa, ki biz suyu enerji için kullanıyoruz, halbuki su için enerji, enerjiyi su için kullanmak, o da o kadar doğru, o slogan da o kadar doğrudur. Yine çevre için su lazım, ama su için de çevre lazım. Yine insan için su, su için insan. İşte biraz önce bahsedildi, Ortadoğu'da bazı ülkeler su açısından çok sıkıntı yaşarken, yine aynı bölgedeki bir İsrail, suyu iyi kullandığı için, daha yeşil, suyu optimum şekilde kullanan bir şekle dönüştürebiliyor. Yani insan faktörü, gelişmiş insanı olan bir ülke, daha iyi suya ulaşabiliyor.

Sınırlayıcı faktör, acaba su üzerinde mi savaş çıkar, yoksa enerji üzerinde mi savaş çıkar? Çok hipotetik bir şey düşünün, yani füzyon teknolojisi çok gelişmiş olsa, enerji üretimi çok ucuzlamış olsa, bugün deniz sularından tatlı su elde etmenin maliyeti 1-1,5 dolarlardan 50 sente kadar düştü. Yani bunun çok daha aşağılara, 10 sente kadar düştüğünü düşünün veya daha aşağıya, enerjinin o şekilde bollaştığı bir şeyi düşünün, su problem olmaktan çıkar. İşte bazı görüşe göre, eğer enerji üretimi bir şekilde çok arttırılabilirse veya çok ucuzlayacak olursa, ki 2050'li yıllarda füzyon teknolojisi vesaire, hidrojen enerjisinin olması gibi, o zaman sınırlayıcı faktör su olmuyor, enerji oluyor. Ama şu an, yani yakın bir gelecekte böyle bir projeksiyon yok. Hâlâ enerji üretimi daha pahalı ve sınırlı olduğu için, sınırlayıcı faktör şu an için su kaynakları olarak gözüküyor.

Su Çerçeve Direktifinden bahsedildi, onun için ben bunun üzerinde çok durmayacağım. Ancak eğer biz Avrupa Birliği sürecine devam edeceksek, bu kaçınılmaz olarak önümüze gelecek olan bir süreç, buna hazırlıklı olmak gerekiyor. Belki sınır aşan sularla ilgili kısımlarını dışarıda tutmak suretiyle mutlaka direktife, yönergeye hazırlık açısından bazı işlemlerin yapılması gerekiyor. Bu çerçeve direktiflerin geçiş süreleri yok, 2015 yılında da ilk döngünün tamamlanması gerekiyor ve bu çerçeve direktif yeni bir kurumsal yapılanmayı da zorunlu kılıyor.

Bunun üzerinde çok durmayacağım, sınır aşan etkileri ifade eden sözleşme, ÇED Sözleşmesi Espoo, Erol Bey zannediyorum üzerinde detaylı duracak. Ancak biz yapacağımız tesislerin komşulara olan zararını irdelememek adına ona taraf olmazken, komşularımızın yapacağı, illa bu su tesisi olmak gerekmiyor, diğer tesisler de olabilir, onların yapacağı tesislerin zararlı etkilerine maruz kalmamızı önleyemeyeceğiz. Yani bu, iki tarafı kesen bir kılıç. Tabii faydasını, zararını tartmak suretiyle ülke buna karar verecek. Ancak şu an için biz Espoo Sözleşmesine taraf değiliz ve bildiğim kadarıyla da yakın bir zamanda taraf olma şeklinde bir faaliyetimiz yok.

Diğer sözleşme, Bilgiye Erişim Sözleşmesi, buna da taraf değiliz. Çevresel Konu-

larda Bilgiye Erişim, Karar Verme Sürecinde Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi. Bu, vatandaşlık, milliyet ve ikamet ayrımı yapılmaksızın, yani sınırlarımızın dışındaki insanların ve tüzelkişilerin de illiyet bağı olmaksızın çevresel bilgiye erişim hakkını tanıyor. Tabii bu, bizim Güneydoğu'da yapacağımız yatırımlar açısından son derece engelleyici bir konu olabilir. O bakımdan ülkemiz buna şu an taraf değil. Ama bizim bir Bilgi Edinme Kanunumuz var. Bilgi Edinme Kanunu, belli ölçüde bu sözleşmenin gerekliliklerini yerine getiriyor, fakat bazı kısımlarda bunu sağlamıyor. Bu da milliyet, vatandaşlık ve ikamet şartının aranmamasını öngören Aarhus Sözleşmesinin gereklerini tam olarak karşılamamaktadır. Ancak Türkiye'de ikamet eden yabancılara ise sınırlı, yani bir illiyet bağı, bir menfaat zedelenmesi olursa, onunla ilgili olarak bilgiye ulaşma hakkı vermektedir.

Diğer bir konu, küresel ısınma. Tabii uzun vadede olaya bakacak olursak, küresel ısınmayla ilgili değişik senaryolara göre atmosfer sıcaklığının gelecek yüzyılda 1.4-5.8 derece arasında artması bekleniyor. Bunun su kaynakları üzerine ve yağış rejimi üzerine önemli etkileri olacak. İngiltere'nin dönem başkanlığı esnasında çevre bakanlarıyla tarım bakanlarının katıldığı bir toplantıda, iklim değişikliğinin tarım üzerine etkileri tartışıldı ve bu iklim değişikliğinden en çok, Akdeniz çanağındaki ülkeler ve Afrika ülkelerinin zarar göreceği ifade edilmiştir. Buna mukabil Kuzey Amerika ve Avrupa ülkeleri, aslında verim açısından olumlu etkileniyor. O bakımdan İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, uzun vadede bakıldığı zaman, su kaynaklarını etkileyecek olan bir sözleşme olarak düşünülmesi gerekiyor. Kyoto Protokolüne biz taraf değiliz, taraf olmama için şu an haklı nedenlerimiz var. Ancak AB süreci içerisinde belli bir noktada Kyoto Protokolüne mutlaka taraf olmak zorundayız. Çünkü AB, bir paket olarak Kyoto Protokolü nezdinde yükümlülük üstleniyor. O zaman Türkiye'yi bunun dışında "istediğini yap" şeklinde bırakmaları mümkün değil. Bunun getirdiği, Türkiye'nin gelişimi üzerine önemli etkileri olacak bir protokol de bu.

Özetle sınır aşan sular konusu, AB sürecinde daha önemli ve çok iyi yönetilmesi gereken bir süreç haline gelmiştir. Yani sadece Birleşmiş Milletlerin o sözleşmeleri değil, Avrupa Birliğinin bu 4 adet sözleşmesi, doğrusu Türkiye'yi çok zorlayacak. 3 Nisanda tarama süreci başlıyor, çevre başlığında ve ilk konulan konular bunlar; Espoo, Aarhus, Su Çerçeve Direktifi vesaire... Taraf olmamamıza rağmen, ilgili sözleşmeler kapsamında yapılmış olan çalışmaların iyi dokümante edilmesi ve raporlanmasına gerek vardır. Yani biz taraf değiliz diye tembelliğe itilmememiz lazım. Mutlaka yaptıklarımızı komşularımız adına, kendimiz adına iyi dokümante edip, iyi tespit edip gerek şimdi, gerekse ileride kullanılmak üzere bunların tespitini şimdi yapmamız lazım. Yine bir memba ülkesi olarak erozyon şeklindeki kayıplarımızın, biz hep kazanç tarzında düşünüyoruz. Ama memba ülkesi olarak Türkiye'nin çok büyük kayıpları var. Bu kayıpları iyi dokümante etmemiz lazım, iyi kayıt altına almamız lazım. Hepimiz biliyoruz, erozyon ve çölleşme, Türkiye'nin çok ciddi bir sorunu ve bunu kontrol altına alabilmek için ciddi yatırımlar gerekiyor. Bakanlığımız, ormanla ilgili işlerinde bu seneki hedefi 300 bin hektar ağaçlandırma, ileride

500 bin hektara çıkılması öngörülüyor, bunlar da önemli yatırımlar. Bu yatırımlar yapılırken, tabii hem ülkemiz faydalanırken, hem de bu aşağı kıyıdaş ülkelere de biz bir bakıma katkıda bulunmuş oluyoruz.

Gerek uluslararası su hukuku ve gerekse su mühendisliği konularında donanımlı kişi ve kuruluşların, sivil toplum örgütlerinin sayısı arttırılmalıdır. Bu noktada da zayıf olduğumuz zaten belirtildi. Burada ben özellikle sivil toplum örgütlerine de çok önemli görevlerin düştüğünü ifade etmek istiyorum. Bazı şeyler belki resmi makamlarla çok kolay ulaştırılamayabiliyor. Sivil toplum örgütleri, bazı konularda resmi makamlara göre daha etkili ve etkin olabiliyor. O bakımdan bu tür toplantılara mutlaka sivil toplum örgütlerini davet etmek ve onları desteklemek de gerekir diye düşünüyorum.

Oturum Başkanı - Son konuşmacımız Sayın Dr. Erol Saner'e söz vereceğim, o da yine çevre boyutuyla birlikte konuşmasını devam ettirecek.

Dr. Erol Saner (Avrupa Birliği Genel Sekreterliği) - Sayın Başkan, değerli konuklar; aslında çok geç bir saat olduğunun farkındayım. Son konuşmanın avantaj ve dezavantajları var. Benden önceki konuşmacılardan oldukça önemli bilgiler aldık ve ben üzerine odaklanılması gereken konular olduğunu gördüm ama konuşmamı olabildiğince kısa tutmaya çalışacağım.

Benim sunumum, aslında koordinasyon birimi olarak sürekli bakanlıkla birlikte çalıştığımız için, Hasan Hocamın sunumuna bir miktar benziyor. Hocam konuları daha geniş bir şemsiyeyle ele aldı. Ben biraz daha dar bir alanına odaklanıp, özellikle pratikte şu anda Türkiye nasıl sıkışıyor veya nasıl sıkıştırılıyor, onu göstermeye çalışacağım. Bu arada tabii çok net bir biçimde yanlış anlama olduğuna inandığımız bazı noktaları da aydınlatmaya çalışacağım; çünkü çok sık olarak aynı sorularla karşılaşabiliyoruz: "Bazı belgeler gerekli midir, değil midir; resmi midir, değil midir; AB'nin bunu istemeye hakkı var mıdır, yok mudur?" Bu resmiyet tartışmaları veya belgelerin geçerliliğinin olup olmadığı tartışmaları, aslında ciddi bir şekilde kafa karıştırıyor.

Normalde olaya siyasi yönden baktığımızda, çıkarımıza olmayan konuyu kabul etmemek tabii ki çok doğru bir yaklaşım ve taraflar her zaman için bunu yapma çabasında. Ancak biliyorsunuz, bunun bir örneği var, yaşandı. Aylar önce "yeni ulusal program yayınlanacak mı?" diye bir konu gündeme geldi, gazeteler de yazdı. Sayın Bakanımız, "hayır, pozisyonumuzu belli etmeye gerek yok, müzakere süreci

başlıyor, böyle bir şey yayınlamaya ihtiyacı duymuyoruz" dedi, ancak Türkiye'nin AB sürecinin bir parçası olan bu doküman yayınlamak zorunda ve bu nedenle hazırlamak zorunda kaldık. Şu anda yeni ulusal program hazırlanıyor. Yani bazen isteğimizin ve değerlendirmemizin ötesinde sürecin gerekleri nedeniyle yapmamız gerekenler var. AB sürecinde bu tür önemli incelikli noktalar var, bunları da yeri geldikçe belirtmeye çalışacağım.

Aslında kısaca 3 konu üzerinde topladım sunumumu: AB sürecinde Türkiye'nin durumu nedir, bizi sıkıştıran ilgili uluslararası düzenlemeler ve bir kısa genel değerlendirme. AB sürecinde Türkiye'yi anlayabilmek için, biraz önce de söylediğim konuyla ilgili olarak müzakereler nedir, müzakere süreci nedir, aslında onu kavramak gerekiyor. Müzakere ettiğimiz şey ne? Biz AB hukukunu müzakere edemiyoruz, AB kendi hukukunu kimseyle müzakere etmiyor. Bizim "AB'nin şu kuralı işimize gelir, bu kuralı işimize gelmez" diye bir müzakere hakkımız ve şansımız yok, hiçbir aday ülkenin de olmadı. Biz müzakerede sadece ve sadece ne zaman olacağını ve hangi yolla olacağını müzakere ediyoruz. Bir kere bunu net bilmek, ortaya koymak gerekiyor ve nitekim müzakereler açılırken, müzakerelerde ilk sorulan soru budur, "AB hukukunu kabul ediyor musunuz?" "Evet, kabul edeceğiz" demediğimiz sürece müzakere yürümez, burada bir değişiklik yapma şansınız yok. Sonuçta odaklanılması gereken konu, ne zaman ve bunun yöntemi nasıl olacak?

İkinci önemli konu, tam üyelik. Tam üyelik ne zaman gerçekleşecek? Şimdiye kadar olan örnekler belli. Tam üyeliğin gerçekleştiği gün, aday ülkenin mevzuat uyumunun tamamlanmış olması ve hatta uygulamasının da büyük ölçüde oturmuş olması gerekiyor. Yani, Avrupa Birliğine gidip "ben bu işi üyelikten hemen sonra yapacağım" deyip onlardan kabul alma şansınız yok; çünkü bu direktiflerin, imzalanan üyelik sözleşmesinin sabahında Türkiye'nin her yerinde uygulanmaya başlanmasının mümkün olmayacağını Avrupa Birliği de biliyor. Onun için bu iş, bir süreç işi ve şimdiye kadar bütün aday ülkeler bu süreci yaşamış durumda ve onlara uygulanan kurallar aslında Türkiye'ye de uygulanıyor. Ancak sürecin içinde olan bir insan olarak şunu söyleyebilirim: Tabii ki Türkiye'ye ayrıcalıklı davranılan yerler var, bunları biraz sonra da vurgulayacağım aslında. Ancak sanıldığı kadar her konuda değil bu, diğer aday ülkelere de bunların birçoğu aynen uygulanmış durumda. Bu neyi getiriyor; aslında şunu getiriyor: Bir derneğe üye oluyorsunuz, derneğin kuralları var; 30 tane üyesi var, bu 30 üyenin her biri ayrı dernek tüzüğündeki birkaç tane maddeden kendini muaf sayacak, böyle bir şey olması mümkün değil. Yani üye olduğunuz zaman ya hepsine birden tabi olursunuz, ya da üye olmazsınız, değişiklik isteklerini üyelikten sonra gündeme getirebilirsiniz, sistem böyle çalışıyor.

Bu uyumu tamamladığınız zaman, üyeliğe yönelik olarak müzakerelerde "şu tarihte uyumlaştıracağım" dediğiniz zaman, o sizin üyelik tarihinizi belirliyor. Ama öyle bazı direktifler var ki, özellikle yüksek maliyetli direktifler diye söz ettiğimiz direktifler, örneğin çevre sektöründe bunlardan yaklaşık 20 tane var ve çevre sektörünün tam uyumu için bir proje sonucuna göre gerekli yatırım miktarı kabaca

60 milyar Euro civarında. 60 milyar Euro'yu bir günde yatırım yapma şansınız yok veya üyeliğe kadar, 10 yılda da yapma şansınız yok. Onun için ne yapıyorsunuz? Bu yatırımların bir kısmı için geçiş dönemi önlemleri dediğimiz bir yola başvuruyorsunuz. Geçiş dönemi önlemleri, "evet, ben üyeliği kabul ediyorum, şu tarihte imzalayacağım, ama bu uyumu da şu kadar yıl içinde yapmayı taahhüt ediyorum" diyorsunuz. Yalnız, bunu diyebilmeniz için, çok net bir şekilde direktife özgü uygulama planı istiyor Avrupa Birliği, daha müzakere sürecinde, müzakere masasında. "Kaç yılda yapacaksın, hangi aşamayla yapacaksın, hangi parasal kaynakla yapacaksın, yıl yıl bana bunun dökümünü ver" diyor. Bunu vermediğiniz sürece geçiş dönemi önlemi dediğimiz bu ilave zamanı da alamıyorsunuz zaten, baştan planlamış olmanız gerekiyor. Biraz önce Hasan Hocamın söylediği, "çerçeve direktiflerde geçiş dönemi önlemleri uygulanmıyor" dediği konuyu açmak adına, bu tanımı vermek adına söyledim.

Peki, çerçeve direktifler neler? 90'lı yıllarda Avrupa Birliği, kendi mevzuatı da dağılmaya başlayınca, kavramları gözden kaçırmadan ve bir hukuk şemsiyesi oluşturacak şekilde çeşitli konularda çerçeve direktifler oluşturdu. Çevreye baktığımız zaman, atıklar konusunda, su konusunda, vb. çeşitli konularda böyle çerçeve direktifler var, Su Çerçeve Direktifi de bunlardan biri.

İkinci bir konu, müzakere süreciyle ilgili tanımların dışında, şu andaki düzeyde Avrupa Birliğiyle Türkiye arasındaki önemli ve resmi belgeler neler? 3 tane aslında temel önemli belgemiz var, şu geçtiğimiz 4-5 yıl içinde kullanılan: Katılım Ortaklığı Belgesi, Ulusal Program ve İlerleme Raporu. Katılım Ortaklığı Belgesi, Avrupa Birliğinin Türkiye'ye verdiği ödevdir, her yıl yayınlar; "kısa vadede, yani önümüzdeki yıl içinde şunları yapın, ondan sonraki yıllarda da orta vadede şunları yapın." Ulusal Program, Türkiye'nin Katılım Ortaklığı Belgesine verdiği cevaptır; "biz sizin verdiğiniz ödevi böyle anladık, bunları bunları yapabiliyoruz; planımızda bunlar var." İlerleme Raporu da üstteki 2 dokümanda sunulan karşılıklı bildirimlerin değerlendirmesidir. Bunların hepsi resmi dokümandır, bunlara dayanarak siyasi kararlara kadar gidebiliyor AB.

Bu dokümanlara baktığımız zaman, hemen hemen son 2-3 yıldır AB'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara taraf olma ve "çerçeve direktiflerin uyumu çalışmaları başlatılmalıdır" yönünde net mesajlar alıyoruz. "Peki, AB bunu nasıl söylüyor, neye dayanarak söylüyor?" dediğimizde şöyle bir doküman gösterebiliyoruz, en pratik ve kolayca bulunabilecek referans olduğu için oradan aynen orijinalini alıp koydum: Avrupa Birliği Genişleme Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı ve tabii ki AB kurucu anlaşmalarına da referans veren bir doküman, müzakerelere hazırlık rehberi, fasıl fasıl hazırlık rehberi. Burada net bir biçimde şunu vurguluyor: Aday ülkeler için öncelikler listesi nedir? Sıralanmış satırlara baktığınız zaman, topluluğun çerçeve direktifleri. Parantez içerinde de ne demiş? "Bilgiye erişimi ve çevresel etki değerlendirmesini de içermek üzere." Bu, bütün aday ülkeler için yayınlanmış bir doküman, Türkiye'ye özgü değil. İkinci önceliğe bakıyoruz, topluluğun da üye olduğu uluslа-

rarası anlaşmalara üye olmak için gerekli tedbirlerin alınması, gerekli çalışmaların düzenlenmesi. Üçüncüsü, global ve sınır aşan kirliliklerin azaltılması. Avrupa Birliği bu lafı bütün aday ülkelere burada açıklanan temel yaklaşıma dayanarak söylüyor.

Aynı dokümanda biraz önce söylediğim dönemi önlemleri için bir açıklama var, ne diyor? Geçiş dönemi önlemlerinin, isteklerinin kabul edilmeyeceği istisnalar olarak çerçeve direktifler net şekilde belirtilmiş, "çerçeve direktiflere ben geçiş dönemi düzenlemeleri hakkı tanımıyorum" diyor. Bu yine Türkiye için değil, tüm aday ülkeler için; fakat ne anlama geliyor? İlk maddeye bakarsak, "hukukuna bu direktifi yansıt, kendi hukukunun içine al, ama uygulamayı biraz geciktirebilirsin" anlamına geliyor. "Ancak bunun hukuka aktarılması, iç hukuka aktarılması konusunda gecikmene izin vermiyorum" diyor.

Sonuç olarak Türkiye, diğer aday ülkeler gibi mevzuat uyumunu tamamlamak, çerçeve direktiflere öncelik vermek, çerçeve direktiflerin uyumlaştırılmasını üyelikten önce tamamlamak, çerçeve direktifler konusunda geçiş dönemi düzenlemeleri yapamamak ve AB'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalara taraf olmak durumundadır, AB dokümanlarına göre. Peki, şu anda bizi çok sıkıştıran, bu sözünü ettiğim belgelerde geçen ilgili uluslararası düzenlemeler nedir? Daha önceki konuşmacılar da söz etti, Arhus Sözleşmesi dediğimiz Çevresel Konularda Bilgiye Erişim, Karar Alma Sürecinde Halkın Katılımı ve Yargıya Başvuru Sözleşmesi, sınır Ötesi Kapsamda çevresel etki değerlendirmesine ait sözleşme, Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomik Komisyonu kapsamında Sınır Aşan Sular Ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanılması Sözleşmesi ve çerçeve direktifler arasından da Su Çerçeve Direktifi.

Uluslararası düzenlemelere çok kısa, birer slaytla değineceğim. Bu uluslararası düzenlemelerin değerlendirmesini hangi gözle yapmamız lazım, nasıl bir bakışla yapmamız lazım? Türkiye'nin bir su kısıtı var, Türkiye'nin bir enerji kısıtı var, bunları biliyoruz ve bu nedenle bu alanda yapılması gereken projelerin bir aciliyeti var. Daha önceki konuşmacılar yine vurguladı, "bize daha sonra çivi çaktırmazlar" denildi net bir biçimde. Buna yönelik olarak belirli bir zamana kadar yapmamız gereken, acilen yapmamız gereken şeyler var. Öte yandan da ülke doğal kaynaklarının iyi kalitede korunması, projelerin uzun vadedeki ekolojik etkilerinin dikkate alınması konusu var. Bu konuları alt alta getirdiğiniz zaman, kurumsal yapı açısından baktığımızda, hem icracı kurumlar, devlet kurumlarını görüyoruz burada, devreye giren, hem de sivil toplum kuruluşlarını görüyoruz, hem de uluslararası kuruluşları.

Bunların hepsini göz önünde bulundurarak sırayla bakarsak, Arhus Sözleşmesi, aslında Hocam da vurguladı, ülke farkı gözetmeksizin herhangi bir gerçek veya tüzel kişinin ya da STK'nın projelere ilişkin bilgi talep etmesinin, ilgili danışmalara katılabilmesinin, ulusal mevzuat çerçevesinde projelere itiraz edebilmesinin ve sürecin tüm aşamalarında yargı yoluna başvurabilmesinin önünü açmakta. Bu anlaşma, daha sonra bir ilaveyle tüm Birleşmiş Milletler üyelerine açıldı. Peki, bu gerçek ve tüzel kişiler kim olabilir, yani burada iyi niyetli, kötü niyetli katılımcılar olabilir mi? Olabilir, daha önce de belki örneği verildi, belki daha önceki günlerde de söy-

lendi, bilemiyorum, ama sonuçta anlaşmaya taraf olan herhangi bir ülkeden (AB üye ülkesinden olması gerekmiyor) bir Ermeni sivil toplum kuruluşu gelip Doğudaki herhangi bir proje için bilgi talep edip, "bu şöyledir" deyip yargıya başvurabilir anlamına geliyor ve bu yolun siyasi olarak kullanılmayacağını garanti edecek bir mekanizma yok şu anda.

ESPO Sözleşmesine geldiğimizde, ESPO'da da sınır aşan projelerde komşu ülkelerin bilgilendirilmesini, proje etkilerinin komşu ülkelerce değerlendirilmesini ve bu ülkelere danışılmasını, alternatif projelerin göz önüne alınmasını ifade ediyor ve anlaşmazlıkların çözümü için zorunlu bir hakemlik mekanizması getiriyor. Komşu ülkelerin itirazlarının Uluslararası Adalet Divanı ya da hakemlik yoluyla çözümünü öngören bir anlaşma. Bu anlaşmanın da tüm Birleşmiş Milletler üyelerine açılarak genişletilmesi gibi bir yaklaşım var. Böyle bir ilave protokol hazırlandı, şu ana kadar henüz 2 ülke imzaladı. Burada da tabii ki sahiplik, egemenlik, iyi niyet, kötü niyet, bir sürü soru geliyor akla ve Hocamın da söylediği gibi, belki diğerlerinden çok daha fazla Türkiye'nin projelerini engelleyebilecek bir anlaşma bu, özellikle de suyla ilgili projelerimizde, örneğin Ayşegül Hanımın değindiği Ilısu Barajını bir an önce yapmazsak doğacak sıkıntılar gibi.

Bu arada Su Çerçeve Direktifine geliyoruz, Su Çerçeve Direktifi bizi nasıl bağlıyor veya bunların hepsiyle nasıl ilişkilendiriliyor? Su Çerçeve Direktifi daha önce eminim çok anlatıldı, ben sadece uluslararası yönüne bakıyorum. Bir kere kaynağı şu: Özellikle Hollanda, uluslararası nehirlerde aşağı kıyıdaş olması ve yukarı kıyıdaş ülkelerin neden olduğu neden olduğu kirliliğin Hollanda'daki su kalitesini bozması nedeniyle büyük ölçüde bu işe önayak olmuş bir ülke ve asıl bu yaklaşımla şekillenmiş durumda direktif. Onun için de aşağı kıyıdaş ülkeleri daha çok gözeten bir yapıya sahip. Ünal Hocamın da söylediği gibi, sonuçta bölgedeki uluslararası gelişmeler de bunu desteklemiş o dönemde.

Direktifin içeriğine baktığımız zaman, bir sürü konuyu kapsıyor. Aslında ben genel amacının sadece kaliteyi dikkate almak olduğunu düşünmüyorum. Direktifin daha çok yoğunlaştığı konu, sürdürülebilir su kullanımı; bunun içinde kalite de var, çevresel boyutu da var, sosyal boyutu da var, ekonomik boyutu da var, sürdürülebilirliğin 3 ayağı da bu direktife dahil edilmiş durumda. Bizi ilgilendiren kısmı, özellikle direktifin amacının söylendiği 1 inci maddede, uluslararası koordinasyonun tanımlandığı 3 üncü maddede ve bir miktar da 13 ve 14 üncü maddelerde. 1 inci maddeye bakarsak, şöyle bir tanım görüyoruz: "Bu direktifin amacı, iç yerüstü sularının, geçiş sularının, kıyı sularının ve yeraltı sularının korunması için aşağıdaki işlevleri gören bir çerçeve oluşturmasıdır." Burası çok önemli, "su ekosistemleri ve su gereksinimlerine ilişkin olarak karasal ekosistemlerin ve su ekosistemlerine doğrudan bağımlı olan sulak alanların statüsünün daha fazla bozulmasını önleyen, koruyan ve genişleten, mevcut su kaynaklarının uzun dönem korunmasına dayalı sürdürülebilir kullanımını teşvik eden" vesaire diye gidip E maddesinde "ilgili uluslararası anlaşmaların amaçlarının gerçekleştirilmesi" deniliyor. Yani direktif, aslında

bizi uluslararası anlaşmalara direkt bir referansla daha 1 inci maddesinde, amacında bağlıyor.

Uluslararası koordinasyona geldiğimizde, madde 3'te, sadece sarılanmış yeri söyleyeceğim: "Uluslararası sözleşmelerden doğan mevcut yapıları üye devletler kullanabileceklerdir" diyor. Halk katılımı ve danışmanlığında da birkaç şey var.

Sonuca gelelim; aslında bunların hepsi bir miktar da söylendi ve ben de toplamaya çalıştım, sonuç şu: AB, bize "şu anlaşmalara üye olun" diye sürekli baskı yapıyor ve kendi direktifinde de "bu anlaşmaların amacını gerçekleştirin" diyor. Bundan kaçış var mı; hayır, yok. Ne zamana kadar yok? Bu aslında bir terazi, bir denge olayı veya bir oyun, yani bir strateji, ülkenin dış politikası dediğimiz yer burada devreye giriyor. Türkiye AB'ye üye olacak mı? Bunlara "hayır" dedikçe olmayacak. Bu çerçeve direktifi ne kadar geç çalışmaya başlarsa, "bu anlaşmaları ne kadar geç imzalayacağım" derse, o kadar geç üye olacak. Çünkü koşul net, üyelik anlaşmasını imzaladığın gün bunların hepsi yerine gelmiş olmak durumunda diyor resmi AB dokümanları. Bunlar yerine gelmediyse, anlaşmanın imzalanması gecikiyor demektir. Peki, bunun dengesi nerede? Bunun dengesi, aslında ülkenin stratejisi. Bu da bir şekilde şu anda yürüdüğü gibi, bundan sonra da dinamik olarak her günkü değişikliklerle birlikte değişerek yürüyecek diye düşünüyorum.

Peki, neleri değerlendireceğiz? Buradaki faktörler ve bu işin aktörleri kim; Türkiye, Avrupa Birliği. Taraf ülkeler dediğimiz, uluslararası anlaşmaların taraf ülkeleri, Suriye, Irak gibi. Sivil toplum kuruluşları, ulusal ve anlaşmaları imzalarsak eğer, uluslararası sivil toplum kuruluşları da giriyor devreye. Aslında imzalamadan da uluslararası sivil toplum kuruluşlarının ulusal uzantıları devreye giriyor. Diğer uluslararası kuruluşlar, Birleşmiş Milletler gibi ve bunların arasındaki çelişkiler, uyum, anlaşmazlıklar ve olayın maliyetinin doğru değerlendirilmesi gerekiyor.

Diğer bir konu, Türkiye'nin AB'ye üyelik süreci nedeniyle oluşan baskılar, daha önceki slaytlarda vurguladıklarım. Uluslararası anlaşmalarda oluşan değişiklikler, ek protokoller, sürekli gelen yenilikler, bunlar da olayı dinamik olarak değiştiriyor. Yapacağımız değerlendirmenin geçerli olduğu zaman dilimi çok önemli, üyelik tarihine bağlı olarak, bunu da açıklamaya çalıştım. Üyelik tarihini öteleyebilmiş de olabiliyoruz bu nedenle veya hedeflediğimiz üyelik tarihine yönelik olarak biz bunları gerçekleştirmeye çalışabiliyoruz. Değerlendirmenin geçerli olduğu sınır aşan havzalar ve taraf ülkeler çok önemli, bazı anlaşmalar için. Türkiye için: "Üye ülkelerle anlaşma koşullarının yerine getirilmesi çabaları daha kolay yürütülebilir; çünkü bu tür ülkeler arasında bir ortak çalışma kültürü ve çözüme yönelme çabası daha rahat oluşturulabilir, ancak bazı komşularımızla bunu başarmak zor" söylemi önemli.

Bir tarafta devlet işini yürütmek zorunda; su kısıtı, enerji kısıtı ve uluslararası baskılar altında acilen bazı projeleri uygulayıp, uygulamayı tamamlayıp gerçekleştirmek zorunda. Öte taraftan sivil toplum kuruluşları, doğal kaynaklarının iyi korunması ve ekolojik etkilerinin dikkate alınmadığı kaygıları adına kendi yapıları gereği yatırımları bir miktar engelleme çabasında oluyorlar. Bir de dış baskılar var, AB süreci ve

uluslararası anlaşmalar gibi. Ama burada baktığımız zaman, STK'larla dış baskılar arasında bir yeşil ok var, nedeni şu: Avrupa Komisyonu ile karşılıklı masaya oturup konuştuğumuz zaman, Türkiye'deki bazı projeler için sivil toplum kuruluşlarının kendilerine başvurduğunu, burada sorunlar olduğunu dile getirip bunların tartışılması gerektiğini, Türkiye'nin adaylık sürecinde tam da ilgili mevzuatları uyumlaştırırken bu tür davranışlarda bulunmasının büyük dezavantaj yarattığı vurgulanarak, olay gündeme taşınmaya çalışılıyor. Bu STK'ların isimleri belli değil ancak bazı sivil toplum örgütlerinin bu yönde çabası olduğu açık.

Bunu iki türlü değerlendirmek mümkün: Sivil toplum kuruluşları, normal kanallardan kendi seslerini duyuramadıkları zaman, sesini duyurmak adına böyle bir davranış içine girebilirler. Onların perspektifinden bakınca doğal görünebilir. Öte yandan sivil toplum kuruluşları, başka tür desteklerle beslendikleri için bunu yapabilirler, o ayrı bir olay, değerlendirmek çok zor. Peki, devletle STK arasındaki işbirliği nasıl? AB süreci, 4-5 yıldır hızlanarak ilerliyor ve bu süreç içinde devlet-STK ilişkisi de aslında oldukça iyi bir yere geldi, Hocam da çok net olarak söyleyebilir sanırım. Birçok kanun hazırlığında, tasarıların değerlendirilmesinde sivil toplum da davet ediliyor, görüşleri alınıyor ve dikkate alınıyor. Ayrıca tarama sürecinde de özellikle müzakerelere geçileceği dönemde sivil toplumun görüşü ciddiye alınarak değerlendiriliyor. Belki bu ilişkinin biraz daha güçlendirilmesi gerekir ve eğer burada bir hareket birliği sağlanırsa (ulusal düzeyde), şöyle bir yapıya oluşacak: Kırmızıyla gösterdiğimiz bölge kendi içimizde bir birlik bütünlük durumuna ulaştığında sadece AB'yle uğraşmak zorunda kalacağız, biraz daha kolaylaşacak gibi görünüyor işimiz.

Soru ve Cevaplar

Prof. Dr. İbrahim Gürer (Gazi Üniversitesi) - Sayın Bakanımızla konuşmaya başladığımız bir konuydu, fakat toplantı başladığı için yarım kalmıştı. Şimdi bir noktayı kendi kendimize sorgulamak istiyorum, o nokta da şu: Belki güney komşularımızdan bir tanesi vasıtasıyla Avrupa Birliği'nin bizim önümüze koyduğu niyet belgesi diyeyim, şu anda herhangi bir geçerliliği olmayan veyahut da ileride biz Avrupa Birliği'ne üye olacağımız zaman önümüze koyacakları, "pazarlık edecekleri" dedikleri belge, bir açıdan belki şu anda Avrupa'yı kendilerinin çok iyi açıkladığı gibi pek fazla enterese etmiyor. Neden? Çünkü Avrupa, "navigation"la ve diğerleriyle ilgileniyor. Fakat eğer Avrupa Birliği'ne girme niyetimiz devam eder ve girmeye kalkarsak, o zaman Avrupa Birliğinin kabul etmiş olduğu bu "navigation" dışı kullanımlarla ilgili kurallar Avrupa Birliği için de geçerli olacak. Çünkü alacakları üye, zaten böyle bir problemle gelen üye olacak, yanlış mı düşünüyorum acaba? Bu durumda işin enteresan tarafı, Avrupa Birliği diyecek ki, "Benim bu konuda kabul ettiğim kurallar var, benim kurallarımı kabul ederseniz tamam. Kurallardan bir tanesi de iyi niyetli olarak önünüze koyduğum belge." Yani bunu İsrail ve komşuları-

nın da istifade edebileceği bir şekilde tüm baraj ve benzeri su yapılarının uluslararası bir kurum tarafından işletilmesi maddesi önümüze gelecek tekrar. O arada Sayın Bilen'in son vurguladığı noktaya geliyoruz, çivi çaktırmazlar. Bu ne demek oluyor? Sonuç olarak biz, peşinen Avrupa Birliğine girmekle veya girmeyi taahhüt etmekle şunu yapıyoruz: "Tamam kardeşim, gelin, bütün barajlarımızı, Fırat ve Dicle barajlarını istediğiniz gibi işletin" dememiz söz konusu olacak. Böyle bir açmazı kabul edebilir miyiz?

Yaşar Yakış - Çok teşekkür ederim, açıklayıcı bir boyut getirme imkânı verdiğiniz için. Zaten bu konuyu konuşmaya başlamıştık; fakat Sayın Bilen, bu konuya çok büyük bir açıklık getirdi, tam onun söylediği gibi bir çivi çaktırmazlar. Ancak biz şu anda o noktada değiliz, şu anda 35 başlık altında, diyelim bilim ve teknoloji, eğitim ve kültür, eğitim ve kültürün altına sokamazsınız bunu, bilim ve teknolojinin altına sokamazsınız, balıkçılığın altına sokamazsınız, ama çevrenin altına sokabilirsiniz. Ne diyeceklerdir? "Efendim, sizin Fırat Nehrinin havzasındaki tarlalara döktüğünüz kimyevi gübre oradan Fırat Nehrine geliyor ve Fırat Nehrini kirletiyor." Dolayısıyla böyle bir yerde çevreyle ilgili konular müzakere edilirken bunu gündeme getirebilirler, bu imkân var. Ancak barajların kurulması gibi şeylere ancak Avrupa Birliğine girdikten sonra mani olabilirler, şu anda değil. Dolayısıyla Sayın Özden'in söylediği gibi, o güne kadar ne yapacaksak yapmamız lazımdır; çünkü bu Uluslararası Suların Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanılması Sözleşmesindeki bir maddede, yorum olarak mevcut, maddenin içinde açık olmamakla birlikte, "yapılmış bir tesis, yapılacak olan tesisin önceliği vardır." Başka bir deyişle "bu tesis aşağı kıyıdaş ülkede de olsa, yukarı kıyıdaş ülkede de olsa, tesis mevcutsa, o tesisin kullanımını ileride inşa edilecek olan tesisle azaltamazsınız; çünkü mevcut tesis, ileride kurulacak tesisin önüne geçer" diye bir kural var. Onun için biz ne kadar mesafe kaydedebilirsek kâr olacaktır.

Faruk Volkan - Tam da kalınan noktada, yapılan tesis yapılacak tesisin önüne geçeceğine göre, GAP'ta belli bir noktaya gelmişken, son krizden sonra GAP'ta yeni yatırımların yapılmamasını nasıl ifade edebiliriz? Bunun çok büyük noksanlık olduğunu, Türkiye'ye pahalıya patlayacağını düşünüyorum. Soruyu fazla açmak istemiyorum.

Yaşar Yakış - Tabii ki devlet yönetimi, önceliklerin doğru belirlenmesi sanatıdır. Şu anda devletin önünde bir sürü öncelikler var. Ya halkımızın gelir seviyesini biraz daha düşüreceğiz, maaşları azaltacağız, oradan tasarruf edeceğimiz parayla GAP'ı bitireceğiz veya karayollarına daha az önem vereceğiz, hastanelere, eğitime... Bir yerden kesmek lazım, yani devletin gelirleri belli, giderlerini de paylaştırıyoruz. Tam "development"ı için GAP bölgesinin galiba 17 milyar dolar gibi bir paraya ihti-

yacı var. Türkiye'nin şu anda bu parayı çıkarma imkânı yok, yani kısa bir dönemde bunu yapması imkânı yok. Onun için mümkün olduğu kadar çok, özel sektörü devreye sokup orada yap-işlet, yap-işlet-devret gibi modellerle bir an önce o sekonder kanalları, tersiyer kanalları da tamamlamak suretiyle dönüşümü arttırmak istiyoruz. Biliyorsunuz belki, şu anda GAP için ödenmiş olan 16 milyar dolar civarındaki parayı ürettiğimiz elektrikle ona çok yakın bir miktarını geri almış bulunuyoruz. Ama eğer sulamayı arttırabilirsek, tersiyer kanallarını tamamlayabilirsek, çok daha büyük miktarda geri dönecektir. Onu da özel sektörün de devreye sokulması suretiyle yapmayı düşünüyoruz. O da hükümetin elindeki paraların sınırlı olmasıyla alakalı bir şey.

Y. Doç. Dr. Ayşegül Kibaroğlu (Orta Doğu Teknik Üniversitesi) - Sayın Yakış'a öncelikle belirtmem gereken bir husus var. Su konusuyla ilgilenmem ve bir süredir çalışmamda kendilerinin de müsteşar yardımcısıyken teşvikleri olmuştu, bunun için teşekkür ederim. Ama sorumla bir ricam ve bir eleştirim olacak, bunun yanında. Daha önce sorulan soruda belki GAP'ın niye bitirilmediği soruldu, ama burada çok daha stratejik bir konu var: Ilısu Barajı. AKP Hükümeti 3 seneyi aşkın bir dönemdir ve krizden sonra gelen bir hükümet ve Ilısu Barajı, çok öncelikli bir baraj. Tamam, sekonder kanallar kapalı falan, bunların hepsi sonra gelebilir, ama Dicle'yi kontrol edememiz, siz çok daha yakından biliyorsunuz, ileride bizim suyu kontrol edememizden dolayı hak kaybımıza neden olacak ve bunun bir an önce yapılması lazım. Bu sonuçta maksimum 1 milyar dolara mal olacak bir baraj, hatta çok daha aşağısına çekilebilecek bir şey. Yıllardır, daha önceki hükümetlerce sürüklendi, ama 3 senedir de aynı şekilde gidiyor. Bu işin çok daha çabuk yapılması gerekir. Bu mesajı size verebilir miyiz? Daha önce de yazılarımızda bunu söylemeye çalışıyoruz. Ilısu, GAP'ın içinde öncelikli olması gerekiyor. Tabii sulamalar da çok öncelikli, ama Dicle'de bu kontrol altına alamamış olmamız, Avrupa Birliğiyle olan ilişkilerimizde bizi çok geri planda bırakacak. Zaten niye Fırat'la Dicle'ye atıfta bulunuyorlar; bütün amaçları bu, başka hiçbir şey değil. Niye Meriç'e atıfta bulunmuyorlar da Fırat'la Dicle'ye atıfta bulunuyorlar? Meriç'te biz son derece mağduruz, ama Komisyon bizim mağduriyetimizi görmüyor, orada Fırat'la Dicle'ye atıfta bulunuyorlar, "kıyıdaşlarıyla görüşmeler başlasın" deniliyor. Görüşmelerin başlaması, barajın gecikmesine neden olacak. Bu barajın 2006'da yapılabileceği konusunda, siz siyasetten buraya geldiğiniz için sizden bu ricamızı söyleyebilir miyiz? Bence buradaki bütün katılımcılar ve kongreyi düzenleyenler bunu bu şekilde düşünüyorlar.

Yaşar Yakış - Pek yoruma ihtiyaç yok, çok değerli katkılarınız için teşekkür ediyorum. Bundan yıllarca önce bir Afrika ülkesindeydim ve orada planlama bakanına sormuştum, "sizin en büyük önceliğiniz nedir?" diye. Geldi, "Sayın Büyükelçi; benim memleketimde her şey yüksek önceliklidir" dedi. Türkiye'de de her şey yüksek öncelikli. O yüksek öncelikler arasında da mümkün olduğu kadar en doğru şeyi yapmaya çalışıyoruz, ama dile getirdiğiniz hususlar çok yerinde.

Faruk Volkan - Sayın Yakış'ın da ifade ettiği gibi, bu işlerin bir anlamda duayeni olan Sayın Özden Bilen'in Başkanlığı sırasında Devlet Su İşlerine girdim. Genel Müdür olma merdivenlerini çıkarken Başkanı olduğu Daire Başkanlığını ben de yaptım, oradan emekli oldum. Sorum aslında açıktı. 1998 yılında Milli Güvenlik Kurulu stratejik bir tavsiye kararı aldı, GAP'ın 2010 yılına kadar bitirilmesi. GAP dediğimiz zaman, içinde Ilısu da vardı, sayın Demirel'in ifade ettiği gibi Ilısu kadar kritik olan Hilvan Barajı da vardı. Sadece barajlar değil, barajları bitirilmiş ve 1 milyon 200 bin hektar alana hizmet edebilecek suyu depolamış, ama bu yatırımlar yapıldıktan sonra sulama tesisleri yapılmamış işlerin de bitirilmesi vardı. Bunlar niçin bitirilmesi gerekliydi? İşte GAP'ın önemi ekonomik, sosyal, ama bir başka önemi stratejik. Sınır aşan sular üzerinde, Dicle ve Fırat nehirleri üzerinde ve bugün konuştuğumuz Avrupa Birliği uyum yasaları gündeme gelmeden bu stratejik anlama gelmişti. Eğer bu stratejik olma konusunu biz şu veya bu şekilde, şu veya bu baskıyla ifade edilemeyen bir satır arası imasıyla yolumuzdan saptırırsak, Türkiye olarak hem biz, hem bizden sonra gelecek çocuklarımızın bundan çok büyük etkileneceğini ve ifade edildiği gibi çivi çaktırılamayacağı için o vaziyette kalacağımızı tahmin ediyorum.

Sorumu tekrarlıyorum: 98 yılında alınan devlet kararı, hükümet olarak bütün kamu kurum ve kuruluşlarına GAP'ın 2010 yılına kadar bitirilmesi talimatını verdi. Kriz nedeniyle, krizden sonra bu talimat askıya alındı. Halbuki örneğin sulamalar için yaklaşık 300 bin hektara hizmet edecek sulamaların kredili yapılması hükümetler arası ikili işbirliğiyle bağıtlanmıştı. Bu hükümetler, bu devletler arasında Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda, İspanya vardı; Danimarka, Rusya, Belçika, Lüksemburg konuştuğumuz ülkelerdi. Bütün bunların askıya alınması, Türkiye için ve Türkiye'nin geleceği için ve bu konuda, su politikaları konusunda önümüzde büyük handikap yaratmayacak mı, bunun sebepleri nelerdir, bunu nasıl aşmalıyız? Bu soru, sanıyorum bu paneldeki konuşmacıların hepsine, onun için isim vermiyorum; Sayın Bilen'e de, Sayın Öziş'e de, hepsine.

Prof. Dr. Ünal Öziş - Ben Sayın Faruk Volkan'ın katkıları için teşekkür ederim. Aslında görüşlerine katıldığım için, ilave edecek bir husus bulamıyorum, aynen katılıyorum.

Osman Özdemir - Gazi Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak çalışıyorum, akışkanlar mekaniği ve su kaynakları dersi veriyorum.

Sayın Sarıkaya'ya sormak istiyorum: "Kyoto Protokolünü imzalamamız gerekecektir" dediler, "1997'deki Uluslararası Su Sözleşmesini imzalamamız gerekecektir" dediler. Bu sözleşmeleri imzalamamıza rağmen, eğer Avrupa Topluluğuna giremezsek, bu evlilik gerçekleşmezse, her şeyimizi vermiş olursak, geriye dönüşü olmayan bir yolda mıyız acaba? Bunu sormak istiyorum. Avrupa Topluluğuna girerken bu imzaları çiftleştirmek mümkün değil midir?

Prof. Dr. Hasan Z. Sarıkaya - Tabii bütün bu konuşmaların, görüşmelerin altını çizdiğimiz zaman, Türkiye Avrupa Birliği giriş sürecine girdi. Bu yönde müzakereler başladı, tarama süreci başladı. Aklıselim olarak yapılması gereken iş, suyla ilgili yatırımların acil olarak bitirilmesi gerektiği. Tabii sayın Bakanımız, Hükümetin öncelikleri olduğunu söyledi. Bununla yarışan diğer sektörler var, diğer ihtiyaçlar var, ama bu öyle bir nokta ki, ya Türkiye bu Avrupa Birliği sevdasından vazgeçecek, yani onu ancak geciktirebilir, 2015 olur, 2020 olur, hiçbir şekilde bunları sarfınazar etmenin imkânı yok, bunu yapmak durumundayız.

Kyoto Protokolü ile ilgili, bazen de bazı detayları iyi bilmediğimiz için korkuyoruz ve çekiniyoruz veya bazı varsayımlar üzerine düşüncelerimizi oluşturuyoruz. Mesela İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini, senelerce geciktirdik. Tabii Türkiye, en son ülkelerden biri olarak değişik forumlarda, oturumlarda tenkit edildi, eleştirildi. Bu sözleşmeyi imzaladık, bir şey de olmadı. Şimdi ulusal bildirim raporumuzu hazırlıyoruz ve bu bildirim raporunu hazırlarken, aslında birtakım sorumluluklar üstleniliyor gibi görünüyorsa da, Türkiye'ye faydaları da oluşuyor. Proje aldık, değişik sektörler oluşturuldu. Ulaşımda, enerjide, sanayide enerjiyi verimli kullanmak adına bu bir enstrüman oluyor. Yani her zaman işin negatif tarafını görmemek lazım, bunun getirdiği bir sürü pozitif taraf var. Kyoto Protokolü de öyle, yani biz OECD ülkesi olduğumuz için ek 2 listesinde kalıyoruz, ek 1 listesinden çıktık Marakeş'te, 7. Taraflar Toplantısında, ama şöyle bir şey olabilir: Biz Kyoto Protokolünü onayladığımız halde, ek B listesine girmezsek, ki ek B listesi aslında yükümlülük getiriyor. Bir sürü ülke Kyoto Protokolüne taraf, yani bir sürü Afrika ülkeleri, Ortadoğu ülkeleri, Asya ülkeleri, ama onların herhangi bir sorumluluğu olmuyor.

Türkiye'nin, bu zeminini, bu durumunu savunabilmesi lazım. "İmzalamıyoruz" demekle bir yere varılamıyor. İmzalayacağız, ama hangi şartla imzalayacağız? O şartları iyi dikte ettirebilirsek... Kyoto'da bu opsiyon var, ama Avrupa Birliğinde bu opsiyon yok, Erol Bey bahsetti. Bu bir kurallar manzumesi; ya kabul edersiniz veya etmezsiniz, yani bunu tartışma lüksünüz yok. O zaman yapılabilecek şey, ya bundan tamamen vazgeçmek veya bu süreci geciktirmek, ama nereye kadar; 2020 mi, 2050 mi? Bunu da herhalde çok fazla geciktirmek mümkün olmaz. O zaman yine dönüyor dolaşıyor, Türkiye'nin endişe duyduğu bazı konuları, çekincesi olduğu bazı konuları herhalde daha fazla öncelik verip, Faruk Beyin de belirttiği gibi, zaten ülkenin en önemli konusu şey olarak gündemde, buraya fazla kaynak ayırıp bir an önce bu çalışmaları yapması gerekir. İspanya'da olduğu gibi, eğer Türkiye ilgili barajlarının çoğunu yapmış olsaydı veya bu süreç içerisinde tamamlasa, bizim aslında çok fazla çekince koymamıza gerek yok.

Biz bir taraftan böyle yapıyoruz, ama diğer taraftan Espoo'ya taraf olmadığımız için, komşumuz nükleer santral yaptığı zaman da hiçbir söz hakkımız olmuyor, yani Türkiye büyük risk altında olabiliyor. Yani artısını eksisini iyi raporlamak burada çok önemli. İklim Değişikliği Sözleşmesinde de biz bunu görüyoruz, Türkiye'nin dokümantasyon ve kurumsal bilgi oluşturma noktasında çok noksanları var. Belki bu tür sözleşmeler bunlar için bir enstrüman da oluşturuyor, yani ister iste-

mez rapor etme mecburiyeti, bizi bilgi toplama ve o dokümantasyonu oluşturma mecburiyetine getiriyor. Böyle hemen "evet" veya "hayır" denilecek konular değil, faydası da var, mahzuru da var. Bunu iyi tartıp, stratejiyi ona göre belirleyip yolumuza devam etmemiz gerekiyor. Türkiye'nin dünyadan soyutlanarak tekil bir ülke durumuna düşmesi ve o şekilde yoluna devam etmesi mümkün değil.

Prof. Dr. Ünal Şorman - Panelist arkadaşlarıma, hocalarıma çok teşekkür ediyorum, ama gönül arzu eder ki bu tür değerli konuşmalar sadece bir elin parmağının sayısı kadar kişiyle olmamalıydı. Ancak Türk gibi başlayıp, gâvur gibi bitirmek lazım bu işi, yani bir sürekliliğimiz yok, bir tarafımızda bir eksiklik var.

Efendim, uzun yıllar yurtdışında, Suudi Arabistan'da bulunduğumda şunu gördüm: Yabancı ülkeler, genelde Ortadoğu sorunlarına parmak atıyorlar, bir kere bu gerçek ve bizim Dışişleri Bakanlığımız bu türlü şeylere maalesef ulaşamıyor. Sayın Colars, bu konuda Sayın Hocamla birlikte daha evvel birkaç kitabı çıktığında, edit edilme sırasında içinde hakikaten kabul edemeyeceğimiz birtakım sokuşturulmuş cümleler vardı. Bu kitapçık elime geçtiğinde, ben hemen bizim Dışişleri Bakanlığımıza ve ilgili GAP İdaresi gibi kişilere bu konuda görüşlerimi arz ettim, sundum. Daha sonra baktık, Colars, hanımıyla da birlikte Türkiye'ye geldi, Greanpeace konusunda. Dedim ki, "Kardeşim, sen falan gün gelip de Arap ülkelerine şu türlü konuşmalar yaptın mı; yaptın. Peki, onu yapan bir insan olarak sen hangi yüzle buraya geliyorsun da şimdi Türkiye'nin tarafında olmaya çalışıyorsun?"

Şunu demek istiyorum: Gelişmiş ülkeler bizi birbirimize bıraksalar biz anlaşacağız da, esasında nifak sokan, bu işi uzun plan bakımından yapan ülkeler var, bir kere bunu kabul etmek lazım. Su konusu dediğimizde, suyun sahibi kim Türkiye'de; ben göremiyorum. Çok açık söylüyorum bunu, kurum olarak Türkiye'de su konusunun sahibi yok. Çeşitli defalar gerek Dışişleri Bakanlığı veya Devlet Planlama Teşkilatında veya Avrupa Birliği Genel Sekreterliğinin yaptığı toplantılarda bakıyorsunuz, kurumlardan her seferinde değişik kişiler katılıyor, bir süreklilik yok ve kurumların bu konuda ortak bir görüşü yok ki, o görüşler çerçevesinde bir su çerçeve yasasını çıkaralım, diğer bir eksikliğimiz bu.

Sayın Hocam Sarıkaya belirttiler, su konusunda Türkiye'nin bir veri ve bilgi bankası yok. Bankanın ve bilginin olmadığı bir ortamda, yani gidince görüyoruz, Avrupa'daki su bankası konusundaki bilgi paylaşımı nasıl... Bizde bir gizleme politikası, bir örtbas politikası yer alıyor ve ben şunu hiçbir zaman da kabul edemiyorum ve bunu yüksek sesle de söylüyorum: Türkiye'de bu bilgilerin, bu ham donelerin satılmaya başlandığı seneden itibaren Türkiye'de bu paylaşım, kendi devlet kurumları bilgileri satın alıyorlar, veriyorlar. Bir devlet kurumuna bir hizmet yapıyorsunuz, çok açık söylüyorum, isim de vermek istemiyorum, 2 yıl sonra o kurduğunuz hizmeti parayla almaya kalkıyorsunuz. Böyle bir sistem, böyle bir bilgi, böyle bir şeyi ben düşünemiyorum ve hâlâ kafam bunu alamıyor. Biz bu çerçeve karşısında Avrupa Birliği su konularında uyum yasası hazırlamaya çalışıyoruz.

Fırat ve Dicle havzaları diyorsunuz; Türkiye'ye döndüm, 11 yıl oldu ve bu havzada çalışıyorum. Ne tür veri varolduğunu sizlere sergilesem, nelerin olduğunu sergilesem ve ileriye dönük neler yapılması gerektiği konusunda hangi kurumun ne planı olduğunu da söylesem, yürekler acısı. Bir planlama, yani insanın, devletin kendi havzalarında kendi yatırımlarının bir önceliği olur, su politikaları konusunda bir önceliği olur. Bizim politik önceliklerimiz gelen kişilerle geliyor, giden kişilerle sönüyor, bizim politikalarımız kişiye endekslenmiş. Dolayısıyla gelişmiş ülkelerin başarısına bakıyorsunuz, politikalar saptanmış, Ahmet de gelse aynı politika yürütülüyor, Mehmet de gelse aynı politika yürütülüyor. Bugün kurumlara baktığımızda, üniversitelerde de bir fark yok, hiçbir işe bulaşma, üniversitede hiçbir araştırma yapma, senden iyisi yok. Ama "bir araştırma yapayım, bir yatırım yapayım", yurtdışına sesimizi çıkardığınız zaman, problemli kişi oluyorsunuz. İki kurumu bir araya getirip anlaşma yapmak için göbeğim çatlıyor. Bırakın üniversiteyi, iki tane devlet kurumunu mevcut olan bir anlaşma, su konusunda ek bir sözleşme yapmaya kalkıyorum; kişilerin tatmin etmekten, her kişinin damarına özel şerbet vermekten bir üniversite profesörü olarak hicap duyuyorum, bu kadar açık ve seçik.

Bunları tabii belki bu ortamda konuşmamak lazım, bunlar internal meseleler, ama bakın, şunu söylüyorum: Avrupalı sizine diyor ki, "siz kendi aranızda ne yaparsanız yapın." Ama problemlerinizi ve projelerinizi Avrupa'ya ve uluslararası platforma taşımadığınız müddetçe bu sorunları çözmeniz mümkün değil.

Arkadaşlar; ya ben eksik biliyorum ya hiç bilmiyorum, Türkiye'nin yetiştirilmiş bir modeli yok, havza modeli yok. Havzadan bahsediyoruz, havzada bir model yaratmanın gerektirdiği altlıkların ne olduğunu bildiğimiz yok. Böyle bir kavramda havza yapım stratejisi, management'i yapmaya kalktığınızda, nasıl bir management yapacaksınız, nasıl bir havza yönetimi yapacaksınız? Farklı kurumlar, farklı zamanlarda farklı bilgileri toplamış, o bilgiler hâlâ tozlanmış dosyaların arasında duruyor. Bunu lütfen, zapta geçer mi, geçmez mi, bilmiyorum, ama kendimize bir self eleştiriyle bakmamız lazım. Bir bölge için bir bilgi istiyorum, diyorlar ki "Hocam, o bilgi yok." "Niye yok?" "Emekli olan kişilerle o bilgiler de gitti" diyorlar. Bakıyorsunuz, Türkiye'de devlet kurumlarında son 8 yıldır eleman alınmamış, bu yıl hariç veya birkaç yıl önce hariç, arada bir kopukluk var. Üniversitelerde de aynı, üniversitelerde yetişmiş öğretim üyesi yanında yetişecek eleman ve asistan bulamıyorsunuz. Eskiden en ön sırada oturanlar üniversitede asistan kalırlardı, hiç sınıfa gelmeyenler de özel sektörde çok başarılı müteahhit olurlardı, şimdi durum değişti. Kendi öğrencimize -hem de Orta Doğu Teknik Üniversitesi olarak konuşuyorum- motivasyon, bir şey veremiyoruz. "Hocam, ben buradan mezun olduktan sonra ne yapacağım?" diyor, "nasıl bir iş bulacağım?" diyor, "ne türlü bir parayla çalışacağım?" diyor. Bu türlü kafasında problemi olan adama siz su problemini öğretemezsiniz, bu bu kadar açık. Kusura bakmayın, manzara bu. Eğer yanlış düşünüyorsam, üniversitede odam belli, gelin konuşalım.

Yunus Bayraktar - Bunu söylemezlik edemezdim. Ben Ilısu Konsorsiyumunu temsil ediyorum ve bu sabahtan itibaren şu saate kadar tüm konuşmaları takip ettim. Bütün konuşmacılarımız eksiksiz olarak Fırat ve Dicle Havzası, Çoruh Havzasında, Asi Nehri kapsamında bütün genel yaklaşımları sergilediler ve bu sınır aşan sularda Türkiye'nin karşılaştığı problemleri, önümüzdeki Avrupa sürecinde karşımıza çıkacak olayları sergilediler, hepsini son derece iyi dinledik. Ancak ortada bir somut gerçek var: Bunların hepsi doğru. Biz 2,5 yıldan beri, şu anda da geldiğimiz aşamayı söyleyeceğim, çok şiddetli bir savaş vermekteyiz, Ilısu Projesinin realizasyonu için. Bunun için verdiğimiz savaşlar, Avrupalı ortaklarımız nezdinde Avrupa sathında, Türkiye'de de bu işe başka maksatlarla karşı olanlar nezdinde. Bunun için tüm değerli konuşmacılar, Ilısu Barajının Dicle Nehri üzerinde ne kadar önemli olduğunu vurguladılar; fakat bölgesel olarak başka amaçlarla buna karşı olanlar ve Avrupa'da özellikle "Ilısu Dam Company" adı altında veyahut da birtakım değişik örgütlerin kurduğu sivil toplum örgütlerine karşı şu anda tabiri caizse bir meydan muharebesi veriyoruz.

Olayımız sona yaklaşmıştır, inşallah mayıs ayında temel atma aşamasına geldik. Ama olur olmadık fikirlerle gazetelerde bazı insanlar tarafından olaylar çarpıtılarak, özellikle Hasankeyf ön plana çıkarılarak konuşmalar yapılmaktadır. Gördüğüm kadarıyla bütün değerli konuşmacılar, Ilısu Barajının Türkiye için önemini anlamış durumdalar. Bunun için talebim, tüm değerli konuşmacıların belki bunlar adına TMMOB'nin bir açıklama yaparak bunu somut bir şekilde desteklediklerini ortaya koymaktır, buna ihtiyacımız vardır.

Oturum Başkanı - Yalnız, aslında kongremizin belki eksik kalan noktalarından birisiydi Ilısu Barajı. Hem konjonktürel olarak, bundan kastım, son dönemlerde, son günlerde oldukça tartışılan bir nokta, sizin de bahsettiğiniz gibi, onun haricinde de zaten uzunca bir dönemden beri planlanmış bir proje ve çok tartışılıyor hakikaten. Kongremizin sanırım eksik kalan noktalarından birisi buydu, bu tartışmayı belki burada da bir dillendirmekti, tarafları bu anlamıyla toparlayabilmekti. Ilısu Barajı'nın bölge açısından etkileri, katkıları ve bu arada da tabii bir Hasankeyf gerçeği bugün Türkiye'nin gündeminde. Ancak bu tartışma konusu, bundan sonra da sanırım Odamızın yapabileceği şey, bir kongre düzenlemek olmasa bile, belki başka bir tartışma platformu, panel türü veya bir forum türü tartışma platformu yaratarak bu konu özelinde herkes açısından bir tartışma oluşturulmasını sağlayabilmek.

Tüm dinleyicilere, katılımcılara çok teşekkür ediyorum. Yalnız, son birkaç cümlesi var Sayın Ünal Öziş'in.

Prof. Dr. Ünal Öziş - Efendim, Fırat, Dicle, Ortadoğu su sorunu konusunda örneğin Sayın Bilen'in nefis, hem Türkçe'si, hem İngilizce'si yayınlanmış kitapları var. Sayın Dursun Yıldız'ın birkaç sene önce çıkmış Doğu Akdeniz, Ortadoğu, fev-

kalade kapsamlı kitaplar var. Yurtiçinde, yurtdışında daha bir dizi kitap var. Fakat adaşım Ünal Şorman'ın "Kolars" sözcüğüyle sizlere bir küçük bir konuyu aktarmak ihtiyacını hissettim, ister zapta geçsin, ister geçmesin. 1991'de Sayın Kolars, Sayın William Mitchell, iki yazarlı olarak, Fırat'ın Türkiye'de ve Suriye'de geliştirilmesi alanında bir kalınca kitap yayınlandı. Dizi direktörü -numara 1 diye çıkıyor- Thomas Naff'e sorduğumda, "herhalde bunun arkasından Fırat ve sonra da Dicle gelecek, ne zaman acaba olabilir?" diye, "Başka planlanmış hiçbir yayınımız yok" dedi ve nitekim arada geçen sürede bununla ilgili en ufak bir kitap dahi çıkmadı bildiğim kadarıyla.

Sayın Kolars, jeoloji kökenli bir coğrafya profesörüdür. Böyle bir yazar Suriye ve Türkiye'de Fırat Havzasının geliştirilmesi, hidrolojisi, tesislerle ilgili bir kitaba girdiği zaman, ikinci yazarını ne beklersiniz, olağan koşullarda bunun bir inşaat mühendisi veya, özellikle sulama alanında derinleşmiş, bir ziraat mühendisi olmasını. William Mitchell'in mesleği hakkında bilenler söylemesin, ama diğerleri bir tahmin yürütürler mi? Sayın Albay William Mitchell, Amerikan Hava Kuvvetlerinde sosyolojik araştırmalarıyla bilinen bir coğrafya hocasıdır.

Oturum Başkanı - Değerli konuklar; TMMOB Su Politikaları Kongresinin son oturumunu da burada kapatıyoruz ve aynı zamanda kongreyi kapatıyoruz. 3 gündür aslında su konusunda mümkün olduğu kadar çok konuyu ve çok bileşenleriyle bir araya getirmeyi amaçlamıştık ve tartışmaları da bu seyirde tutmayı amaçlamıştık, bunu başardığımızı zannediyorum. Son derece nitelikli bildirilerin ve farklı bakış açılarının yer aldığı bildirilerin burada sergilenmesinden, ifade edilmesinden dolayı mutluluğumu dile getirmek istiyorum. Türkiye'de ilk defa böyle bir organizasyon gerçekleştirildi, yani suyun, daha doğrusu su politikalarının bütün boyutlarıyla ele alınması amacıyla gerçekleştirilen bir organizasyon Türkiye'de ilk defa oldu. Umarım bundan sonra da TMMOB veya Odamız nezdinde de bu platformların devamlılığının sağlanması ya da birincisi olsun bu, ikincilerinin, üçüncülerinin gerçekleşmesidir. Tabii ki aslında sadece bildiri sunmak, tartışmak, dinlemek, tartışmalara katılmak, başlı başına bir fikrin olgunlaşması ve tohumun atılması için son derece önemli. Ancak bunun yanı sıra, burada ortaya çıkan pek çok değerli görüşün ilgililere aktarılması mevzusu ve bunların takip edilmesi mevzusu da en az bu platform kadar önemli. Bu konuda sanırım TMMOB'ye ve Odamıza önemli görevler düşmekte. Özellikle siyasi otoriteye buradaki görüşlerin aktarılmasında bir köprü vesilesi olabilmek bizlerin öncülüğünde gerçekleşeceği açık. Ancak 3 gün boyunca burada sabırla ve merakla bizleri dinleyen, tartışmalara katılan siz değerli dinleyiciler ve tüm konuşmacıların da bu süreç içerisinde bizlere destek olacağına inancım tamdır, bundan sonraki süreçlerde burada çıkan görüşlerin takibi açısından; çünkü bu 3 gün boyunca suyu, en önemli varlıklarımızdan biri olan suyu ulusal değerlerimizin, ulusal kaynaklarımızın toplumumuz çıkarı için, halkımızın çıkarı için ve ülkemizin çıkarları için kullanılması, idare edilmesi, yönetilmesi çerçevesinde değerlendirdik.

Hepinize çok teşekkür ediyorum. Başta panelist hocalarıma, ağabeylerime ve panelist meslektaşlarıma teşekkür ediyorum. Siz değerli katılımcılara 3 gün boyunca izlemiş olmanızdan dolayı teşekkür ediyorum. Düzenleme Kuruluna bu organizasyonu gerçekleştirmiş olmasından dolayı teşekkürü bir borç biliyorum.